

BUDOVIÁNÍ MOSTŮ

Podpora duševní pohody, učení,
rozvoje a integrace dětských
běženců a migrantů v Řecku

PŘEKLENOVÁNÍ
PROPASTÍ

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

Budování mostů – překlenování propastí

Podpora duševní pohody, učení, rozvoje a integrace
dětských běženců a migrantů v Řecku

*Příručka pro učitele mateřských škol
pracující v uprchlických táborech*

refugees
trauma
initiative

Redakce: Zorica Trikić | vedoucí programová manažerka | agentura ISSA, Nizozemsko
Nektarios Stellakis | odborný asistent | Univerzita v Patrasu, Řecko

Návrh a grafická úprava: Branko Djukanovic
Návrh a grafická úprava české verze: Judit Kovács | Createch

Jazyková editorka anglické verze: Ruzica Rosandic
Překlad: Mai Havrdová Fathi
Korektor české verze: Linda Krausová

© ISSA – International Step by Step Association | University of Patras | Refugee Trauma Initiative | 2020.
Všechna práva vyhrazena.
Vydala organizace ISSA – International Step by Step Association | Leiden, Nizozemsko

Poděkování

Tato příručka je výsledkem společné práce organizace International Step by Step Association (ISSA), Katedry pedagogiky a předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu a organizace Refugee Trauma Initiative (RTI). Zvláštní poděkování patří prof. Dr. Nektariu Stellakisovi z Univerzity v Patrasu, Zarlacht Halaimzaiové a Rojeně Tatourové z organizace RTI a Zorice Trikickové z ISSA.

Děkujeme také Dr. Marii Vasiliadouové, docentce výtvarné výchovy na Frederickově univerzitě na Kypru, a Dr. Sevasti Paidaové, bývalé koordinátorce vzdělávání dětí uprchlíků na ostrově Chios.

Děkujeme za podporu řeckému Ministerstvu školství a náboženských záležitostí, zejména paní Gelly Aroniové a paní Ifigeneii Kokkaliové, Dr. Paraskevi Troukiové, koordinátorce vědeckého týmu, a Dr. Gerasimu Kouzelisovi, předsedovi institutu Institute for Education Policy.

Na této příručce se také významně podíleli studenti z Katedry pedagogiky a předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu, kteří se účastnili letních programů a pracovali v mateřských školách v uprchlických táborech na Egejských ostrovech, a všichni obětaví pracovníci programu RTI.

V neposlední řadě jsme vděční programu Early Childhood při Open Society Foundations za jejich štědrú podporu.

Tato publikace vznikla za finanční podpory z programu Early Childhood nadace Open Society Foundations v rámci projektu „Děti na okraji: Budování mostů – překlenování propastí“ (*Children on the Margins: Building Bridges – Bridging the Gap*). Podpora duševní pohody, učení, rozvoje a integrace dětských běženců a migrantů v Řecku.

Podpora, které se dostalo vydání této příručky v rámci programu Early Childhood nadace Open Society Foundations, nepředstavuje podporu jejího obsahu. Ten odráží pouze názory autorů.

Obsah

Úvod	5
I. Vytváření bezpečného, podnětného, strukturovaného prostředí vhodného pro děti v uprchlických táborech / přijímacích střediscích	7
1. Struktura a organizace programu/intervence	7
Přístup do mateřské školy	7
Seznámení s dětmi před zahájením docházky do mateřské školy	7
Fyzické prostředí	8
Tipy pro vytvoření přívětivého a inkluzivního prostředí v mateřské škole	9
Personální zajištění	10
Etický kodex	11
Evidence	11
Délka programu a denní rozvrh	12
2. Poskytování psychosociální podpory dětem a rodinám uprchlíků	14
Budování vztahů	15
Podpora komplexního vývoje dítěte – všechny aspekty vývoje dítěte	16
Vyrovnávání se s těžkou životní situací v dětství	17
Aktivity a hry na uvolnění, zmírnění stresu a agrese u dětí a na budování komunity a týmu	19
Rozvíjení odolnosti u dětí	22
Aktivity pro budování sebedůvěry a úcty k rozmanitosti	23
Tipy na řešení konfliktů a incidentů spojených s diskriminací	28
Zmírnění stresu v rodinách a nátlaku na rodiny	29
3. Podpora dětí, které nemluví řecky	30
Činnosti podporující osvojování jazyka	35
II. Příprava a podpora učitelů mateřských škol	51
Vyhodnocení potřeb	51
Školení	52
Kontinuální profesní rozvoj a podpora	55
Závěrečné poznámky	56
Odkazy	57

Úvod

Tuto příručku vypracovala organizace International Step by Step Association (ISSA), Katedra pedagogiky a předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu a organizace Refugee Trauma Initiative (RTI), které ve spolupráci s řeckým Ministerstvem školství a náboženských záležitostí realizovaly projekt: *Děti na okraji: Budování mostů – překlenování propastí. Podpora duševní pohody, učení, rozvoje a integrace dětských běženců a migrantů v Řecku.*

Hlavním účelem příručky je podpořit učitele mateřských škol pracující v uprchlických táborech na ostrovech v Egejském moři, ale může být užitečná i v jiných typech mateřských škol. Příručku mohou samostatně používat učitelé i jejich mentoři a nadřízení, stejně jako ostatní poskytovatelé odborné přípravy učitelů.

Materiály v příručce tvoří popis řady přístupů, získaných zkušeností a příkladů různých reakcí uprchlíků na pomoc, kterou poskytovali partneři, jako např.: aktivity organizace ISSA v Německu v rámci tamní reakce na příchod uprchlíků ve spolupráci s regionální kanceláří UNICEF pro Evropu a Střední Asii (ECARO) a německou kanceláří UNICEF One Response Office v rámci projektu *A Flying Start*; program Baytna organizace RTI a projekty realizované v Soluni a program realizovaný studenty z Katedry pedagogiky předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu v přijímacích a identifikačních střediscích ve východní části Egejského moře v letních měsících 2018 a 2019.

Aktivity a přístupy navržené v příručce lze realizovat, jak jsou popsány, ale měly by také sloužit jako inspirace pro učitele mateřských škol a pro ty, kteří jejich práci podporují, jako podnět k zamyšlení nad stávajícími postupy a jako příležitost ke zlepšení.

Podle agentury OSN pro uprchlíky¹ se od roku 2015 do Řecka po moři dostalo zhruba 860 000 uprchlíků a migrantů bez cestovních dokladů a jejich počet stále roste, protože se řecké ostrovy staly hlavní vstupní branou do Evropské unie.

Více než polovina uprchlíků na ostrovech tvoří ženy a děti a většina z nich byla vystavena různým nepříznivým zkušenostem, stresu, strachu a utrpení nejen na útěku, ale i po příjezdu do evropských zemí, což má nepředstavitelný dopad na vývoj a fyzické a duševní zdraví dětí.

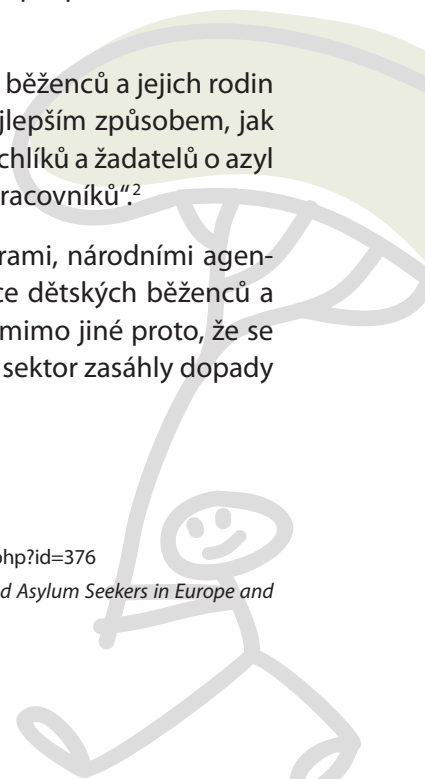
Stále více důkazů ukazuje, že kombinace špatného zdravotního stavu, nepříznivých zkušeností z dětství, toxického stresu, rodičovské deprese a nedostatku podnětného prostředí v raném dětství zásadně přispívá k celoživotně horším výsledkům v oblasti fyzického a duševního zdraví a úspěšnosti dětí. Naopak **bezpečné, podporující, citlivé, podnětné a předvídatelné** prostředí může významně přispět k odolnosti a lepším výsledkům každého dítěte.

Četné zprávy uvádějí, že jedním ze slibných postupů a politik na podporu dětských běženců a jejich rodin je podpora programů a služeb v oblasti předškolního vzdělávání a péče (PVP). Nejlepším způsobem, jak toho dosáhnout, je „rozvíjet jejich kapacitu pro uspokojování potřeb dětí z rodin uprchlíků a žadatelů o azyl pomocí rozšiřování nabídky služeb, jazykové podpory a specializovaného výcviku pracovníků“².

Řecká vláda, příslušná ministerstva a obce ve spolupráci s mezinárodními agenturami, národními agenturami, nadacemi a nevládními organizacemi věnují značné úsilí zlepšování situace dětských běženců a migrantů a jejich rodin. Situace však byla a stále zůstává velmi obtížná a náročná, mimo jiné proto, že se příliv migrantů časově sešel s řeckou hospodářskou recesí, kdy sociální a vzdělávací sektor zasáhly dopady úsporných opatření.

¹ Úřad OSN pro uprchlíky. Přehled údajů o Řecku ze 6. ledna 2016. <http://data.unhcr.org/mediterranean/download.php?id=376>

² Park, Maki, Caitlin Katsiaficas a Margie Mc Hugh, 2018. *Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America*. Washington, D.C.: Migration Policy Institute, str. 3.

Podle řeckých zákonů (a také zákonů v mnoha dalších zemích) by děti předškolního věku (3–6 let) v táborech / přijímacích / identifikačních střediscích měly mít možnost zakoušet obohacující zážitky raného dětství v podnětném, bezpečném a strukturovaném prostředí. Mělo by to být prostředí, kde se mohou učit a hrát si, zotavit se z případných traumat, pokračovat ve svém vývoji (který byl často přerušen delším obdobím vysídlení, nepříznivými zkušenostmi a nejistotou), stýkat se s vrstevníky a začít si osvojovat řečtinu.

Na doporučení „Vědeckého výboru“ řeckého Ministerstva školství a náboženských záležitostí byly otevřeny „mateřské školy v hostitelských místech“ včetně uprchlických táborů / přijímacích střediscích. V těchto mateřských školách zajišťují řečtí pedagogové předškolní vzdělávání, které probíhá podle řeckých osnov. Kvůli náročným a měnícím se podmínkám v táborech bohužel mateřské školy fungují, jen pokud to umožňují okolnosti.

V mateřské škole by děti, které čelily a stále čelí rozsáhlému toxickému stresu, měly pravidelně nacházet útěchu a podporu pečujícího personálu a měly by se zapojovat do zajímavých a zábavných výtvarných, tvořivých a vzdělávacích činností ve skupině svých vrstevníků. Zatímco se učí nový jazyk (v tomto případě řečtinu), je třeba respektovat a udržovat jejich mateřský jazyk a posilovat jejich identitu.

Cílem intervencí v rámci projektu *Budování mostů – překlenování propastí* bylo podpořit snahu ministerstva školství a zaměřit se na dva okruhy činností:

Vytváření bezpečného, podnětného, dobře strukturovaného prostředí vhodného pro děti v uprchlických táborech / přijímacích střediscích	Příprava a podpora učitelů mateřských škol
<ul style="list-style-type: none"> • Struktura a organizace programu/intervence • Fyzické prostředí a vstřícnost vůči dětem a rodinám • Poskytování psychosociální podpory dětem • Řešení jazykové otázky 	<ul style="list-style-type: none"> • Posílení učitelů pracujících v náročném prostředí • Vstřícnost vůči rodinám a práce s nimi • Poskytování podpory učitelům při řešení syndromu vyhoření, aby se předešlo předčasným ukončením školní docházky

Velký důraz byl kladen také na to, aby učitelé dokázali poskytovat podporu rodičům, protože dané okolnosti mohou výrazně zasahovat do schopností rodičů souvisejících s emocionální dostupností a poskytováním citlivé a podporující péče dětem. Kvůli vysoké míře stresu nejsou rodiče a pečující osoby obvykle schopni kompenzovat hrozby z okolí a budovat u svých dětí odolnost a sociálně-emoční pohodu.

Rádi bychom zdůraznili, že jsme pevně přesvědčeni, že rodiny a děti by měly být umístěny mimo tábory / přijímací a identifikační střediska a začleněny do širší společnosti. Realita mnoha malých dětí je však taková, že stále žijí v přeplněných, chudých, nebezpečných a depresivních táborech bez možnosti hrát si a učit se se svými vrstevníky. Naší povinností je na to reagovat. Důrazně doporučujeme, aby mateřské školy v táborech byly **PŘECHODNÝM řešením** a příležitostí vytvořenou pro děti, aby se při čekání na odchod z tábora cítily v bezpečí, oceňované a stimulované. Přestože se jedná o dočasné řešení, musí být nabídka mateřských škol pro děti vysoce kvalitní.

I. Vytváření bezpečného, podnětného, strukturovaného prostředí vhodného pro děti v uprchlických táborech / přijímacích střediscích

Hlavním dopadem krizových událostí, jako je odchod z rodného města a vlasti a získání statusu uprchlíka, je často zničující pocit „že nikam nepatřím“ – smutek, vysídlení, dezorientace, vztek a odcizení.³ Tyto pocity zažívají obyvatelé táborů v podmínkách, které jsou těžké a náročné a rozhodně nejsou vhodné pro děti.

Organizovaný program pro malé a předškolní děti v táborech / přijímacích střediscích, který je strukturovaný, promyšlený a sestává ze smysluplných aktivit vedených vyškolenými učiteli z mateřských škol a v prostředí vhodném pro děti, může utišit bolest, zmírnit stres a přispět k získání pocitu, že děti a jejich pečující osoby a příbuzní „někam patří“.⁴

V této kapitole se budeme zabývat klíčovými faktory, které mohou přispět k obnovení pocitu „někam patřím“ a následně ke zvýšení psychosociální pohody dětí a klíčových dospělých v jejich životě.

1. Struktura a organizace programu/intervence

Přístup do mateřské školy

Očekává se, že do mateřské školy by měly mít přístup všechny děti ve věku 3–6 let v táboře. Počet dětí ve skupině, počet dostupných učitelů v mateřských školách a délka programu by měly být v souladu s řeckými oficiálními normativy a učebními osnovami. Jelikož ale děti a učitelé nesdílejí jeden stejný jazyk a děti už teď žijí v přelidněných táborech, neměl by jejich počet překročit 15.

Doporučuje se, aby sourozenci zůstali pohromadě a nerozdělovali se; přítomnost sourozence zvyšuje jejich psychosociální pohodu a stabilitu a je praktická a uklidňující i pro rodiče.

Z hlediska stability, která malým dětem v jejich prostředí a každodenním životě chybí, a z hlediska vytváření vztahů s vrstevníky a s učiteli mateřské školy je vhodné, aby děti navštěvovaly mateřskou školu pravidelně a co nejčastěji.

Seznámení s dětmi před zahájením docházky do mateřské školy

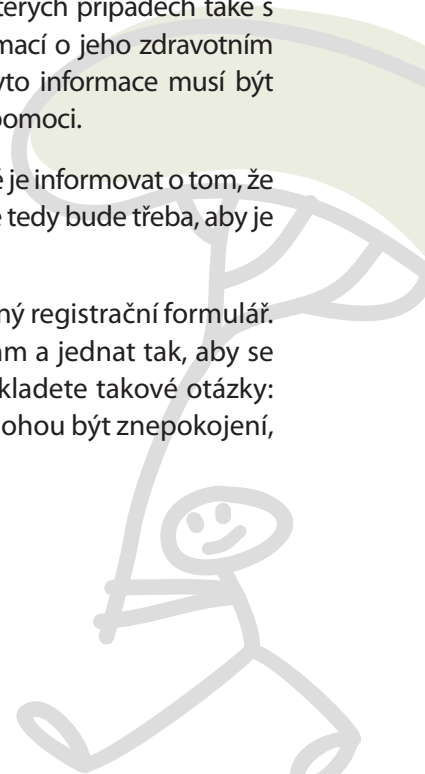
Než děti začnou navštěvovat mateřskou školu, měl by učitel promluvit s rodiči (v některých případech také s vedoucím tábora/střediska) a získat o každém dítěti základní informace, včetně informací o jeho zdravotním stavu, speciálních potřebách, největších zálibách a nelibostech, jak dítě utišit, atd. Tyto informace musí být důvěrné a slouží pouze k tomu, aby pracovníci dítěti lépe porozuměli a mohli mu lépe pomoci.

Během počátečního kontaktu s rodiči je důležité jim vysvětlit, jak budete pracovat, a také je informovat o tom, že děti z bezpečnostních důvodů nesmějí do školy chodit samy ani ji samotné opouštět, že tedy bude třeba, aby je přivedli a vyzvedli rodiče nebo jiní příbuzní.

REGISTRAČNÍ FORMULÁŘ: Do týdne po zápisu je pro každé dítě třeba vyplnit stručný registrační formulář. Odpovědi na tyto otázky pomohou učitelům lépe porozumět dítěti a jeho potřebám a jednat tak, aby se dítě cítilo lépe. To je jediný účel formuláře. Je důležité rodičům vysvětlit, proč jim kladete takové otázky: rodiny uprchlíků se totiž setkávají se spoustou lidí, kteří se jich na něco ptají, proto mohou být znepokojeni, když nevědí, k čemu má formulář sloužit.

³ https://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/2008-1/prewitt_diaz.htm

⁴ Převzato z: https://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/2008-1/prewitt_diaz.htm

Ukázka otázek pro rodiče:

- *Jméno vašeho dítěte*
- *Věk vašeho dítěte*
- *Jak máme vašemu dítěti říkat?*
- *Jaké činnosti má vaše dítě nejraději?*
- *Z čeho má vaše dítě strach / vztek / co ho rozesmutní. Jak nejlépe vaše dítě uklidníme?*
- *Má dítě v táboře dobrého kamaráda?*
- *Má dítě hračku, která je pro ně důležitá?*
- *Je dítě samostatné? Potřebuje pomoc, když jde na záchod, a při osobní hygieně?*
- *Chcete se s námi podělit o něco, co se týká zdraví vašeho dítěte?*
- *Chcete se s námi podělit o něco, co souvisí s chováním vašeho dítěte?*
- *Co byste chtěli, aby vaše dítě ve školce dělalo?*
- *Chcete nám nějak pomoci? Co byste chtěli dělat?*

Fyzické prostředí

Navzdory náročným a nepříznivým podmínkám v táborech / přijímacích střediscích musí mateřské školy dodržovat minimální prostorové, bezpečnostní, větrací a hygienické standardy stanovené zákonem. Je dobře známo, že kvalita fyzického prostředí úzce souvisí s dobrými životními podmínkami a správným vývojem dětí v předškolním věku.

Minimální požadavky na mateřské školy jsou následující:

- Snadný přístup k mytí rukou a toaletám. Učitelé nemohou nechat děti bez dozoru a nemohou je nechat jít samotné na toaletu. Pokud to není možné, musí učitelům poskytnout podporu všechny odpovědné orgány v táboře.

Prostor v jednom z přijímacích středisek vybavený v rámci projektu

- Prostor musí být bezpečný, chráněný a viditelně označený jako mateřská škola. V případě potřeby ho lze využít pro schůzky rodičů, ale neměl by být využíván k jiným účelům, aby byla zajištěna bezpečnost prostoru, čistota, vybavení, hračky, práce dětí atd.
- Prostor musí být dostatečně velký, aby se do něj vešel plánovaný počet dětí a aby děti měly kde si hrát a věnovat se jiným činnostem, čím větší, tím lépe. Mezi nejdůležitější součásti patří koutek s obrázkovými knížkami, koutek se stavebnicemi, výtvarný koutek, divadelní a dramatický koutek, hudební a pohybový koutek. Počet, typ a uspořádání koutků se bude lišit v závislosti na velikosti prostoru. Pokud je prostor malý, mohou být některé koutky přenosné anebo může jejich vybavení být uskladněné v krabicích, které lze v případě potřeby vyndat.

Tipy pro vytvoření přívětivého a inkluzivního prostředí v mateřské škole

Učební prostředí⁵ je více než jen vybavení učebny a kvalita zařízení. Zahrnuje také **kulturu a atmosféru na pracovišti**. Učební prostředí má také velký vliv na kognitivní, sociální, emocionální a fyzický vývoj dětí.

Když učitelé mateřských škol vytvářejí fyzicky a psychicky bezpečné a podnětné prostředí podporují v dětech schopnost se učit prostřednictvím samostatného a skupinového zkoumání, hry, přístupu k různým zdrojům a interakcí s ostatními dětmi a dospělými.

Místnost musí být uspořádána tak, aby **se všechny děti cítily vítány**, aby **všechny děti měly pocit, že do prostoru patří, a aby se všechny děti cítily přijaty a respektovány**.

Je důležité, aby prostředí podporovalo:

- *spolupráci mezi dětmi* (děti spolupracují jako tým a společenství lidí, kteří se učí);
- *respektující komunikaci* (děti a dospělí se navzájem pozorně poslouchají, stýkají se spolu i mimo školku a vzájemně o sebe pečují);
- *empatický přístup dospělých* (zohlednění pocitů a potřeb dětí, podnětné zásahy a zároveň prostor pro iniciativu);
- *vzájemný respekt* (děti se navzájem přijímají bez ohledu na to, jak vypadají, jaký mají původ, dovednosti nebo společenské postavení);
- *rozmanitost názorů* (děti se nebojí odlišných názorů, když se neshodnou, nejsou vzteklé nebo agresivní a řeší konflikty konstruktivním způsobem);
- *sdílení* (děti si navzájem důvěřují a svobodně mluví o sobě, svých pocitech a zkušenostech);
- *dostatek vhodného a strukturovaného i nestrukturovaného materiálu* (např. krabice, dráty, plastové lahve, papíry a další materiály), aby děti mohly zkoumat a tvořit.

Při vítání nových dětí a rodin můžete⁶:

- vytvořit uvítací kartičky pro děti a rodiny – jednoduché kartičky s obrázkem a několika uvítacími slovy v řečtině a dalších jazycích,
- připravit si denní program zachycený na fotografiích nebo obrázcích – uveďte čas a rozvrh dne.

⁵ Trikić, 2012, str. 51–52.

⁶ <https://www.naeyc.org/resources/pubs/tyc/aug2017/welcoming-refugee-children-into-classrooms>

- Na začátek, na první dny, týden si připravte herní aktivity, které nevyžadují znalost řečtiny, např.:
  - Nechte děti, aby se samy nakreslily a zahrály si hru na přiřazování. Do spodní části jejich autoportrétu napište jméno, aby děti rozpoznaly jméno svoje i ostatních.
  - Děti si mohou vyrobit vlastní hudební nástroje a vytvořit kapelu: vyrobte si chřestítka z plastových lahví a fazolí; strunné nástroje natažením dlouhých gumiček přes krabice od bot; z hřebenu a hedvábného papíru vyrobte kazoo. Děti mohou společně skládat hudbu a pozvat svoje příbuzné na koncert.
- Nechte rodiče a děti, aby prozkoumali místnost školky (nebo celou školku, pokud nepracujete v táboře) a společně se seznámili s celým prostorem.
- Vyhradte si samostatný čas na každé dítě – při práci s dětmi uprchlíků je nejdůležitější, aby se děti cítily bezpečně a důvěřovaly vám. Vyhradte si čas na to, abyste se věnovali každému dítěti zvlášť, buďte vlídní a laskaví. Není důležité, že třeba nemluvíte jazykem dítěte, dělejte něco, co nevyžaduje mluvení. Buďte tu pro dítě.

Personální zajištění

Doporučuje se, aby v každé skupině byl **alespoň jeden profesionální učitel mateřské školy**. (V Řecku vybíralo učitele Ministerstvo školství a náboženských záležitostí). Pokud je to možné, doporučuje se v zájmu zlepšení vztahů a interakcí mezi dětmi, rodinami a učiteli (ve spolupráci s příslušnými ministerstvy a vedením tábora / přijímacího střediska) zapojit:

- **Dobrovolníky** (pokud je to možné, měli by se zapojit rodiče z tábora s odpovídajícím vzděláním a jazykovými znalostmi nebo vysokoškoláci či jiní odborníci z odpovídajících profesí, např. pediatři, umělci apod.)
- Alespoň 1 **kulturního mediátora** a/nebo **překladatele** (s dostatečnou znalostí příslušného jazyka (jazyků) a s alespoň základní znalostí řečtiny a angličtiny, pokud učitelé mateřské školy hovoří anglicky). Pokud je to možné, mohou rodiče z tábora pomoci jako překladatelé a mohou také pomoci učitelům pochopit některé kulturní normy a očekávání. Je velmi důležité, aby fluktuace zaměstnanců byla co nejnižší (aby se učitelé v mateřské škole často neměnili), aby rodiče i děti měli pocit stability, důvěry a kontinuity. Pokud musí učitelé nebo jiní pracovníci odejít, je třeba jejich odchod dobře promyslet a naplánovat, aby se předešlo „problémům s příliš silnou vazbou na jednu osobu“ a posílení separačních úzkostí, které jsou u dětí uprchlíků běžné. Učitelé by měli mít několik měsíců (až 3 měsíce) na „rozloučení“ s dětmi a rodinami. Pokud se to neprovede správně, může to způsobit odchod dětí ze školky nebo jim způsobit další stres. Důležité je také zorganizovat předávání informací od jednoho učitele druhému, aby byl zajištěn plynulý přechod, např. aby nový učitel věděl, co děti rády hrají, zpívají, tančí.

Před zapojením dobrovolníků a/nebo kulturních mediátorů a překladatelů je třeba věnovat pozornost následujícím skutečnostem:

- Věk – musí být starší 18 let
- Mohou sloužit jako vzor? Jejich přístup, uctivý přístup, kvalita interakcí
- Motivace – mají motivaci, aby dokázali podporovat děti a rodiny, a pokud ano, jaká to je motivace
- Dostatečné znalosti a dovednosti
- V případě potřeby si vyžádat výpis z trestního rejstříku
- Pokud jsou dobrovolníci z řad obyvatel tábora, zhodnoťte jejich postavení a pověst v komunitě a u vedení a managementu tábora

Učitelé v mateřských školách by měli být stále nablízku. Hlavním zájmem je zajištění bezpečnosti a ochrany dětí před jakýmkoli zneužitím.

Z realizace našeho projektu, stejně jako z jiných iniciativ realizovaných našimi partnery vyplynulo, že neustálá fluktuace učitelů a dobrovolníků, kteří se stávají součástí života dětí, navazují s nimi úzké vztahy a poté odcházejí, působí dětem další stres a přispívá k nárůstu nedůvěry a pocitu opuštění.

Etický kodex

Pojem zajištění bezpečí označuje opatření přijatá na podporu duševní pohody u dětí a jejich ochranu před jakýmkoli druhem újmy, včetně fyzického, sexuálního a emocionálního zneužívání a různých druhů zanedbávání.⁷

Děti uprchlíků čelí mnohem většímu ohrožení bezpečnosti a blahobytu než průměrné děti. Ve většině případů byly v zemích původu vystaveny vysoké míře rizika a toxickému stresu a dál trpí během útěku a v táborech. Je smutnou skutečností, že kojenci a malé děti uprchlíků jsou často prvními a nejčastějšími oběťmi násilí a hrozí jim různé závažné porušování jejich základních práv. Na základě informací ze zprávy Evropské sítě ombudsmanů pro děti (ENOC, 2016) jsou děti na cestách v Evropě vystaveny nepřijatelným bezpečnostním hrozbám, včetně obchodování s lidmi, násilí, nemoci, ztráty státní příslušnosti, odloučení od rodičů a dokonce smrti.

Mateřské školy v táborech musí být bezpečným místem, kde se děti cítí chráněné a respektované. Aby bylo zajištěno, že lidé pracující v mateřských školách pracují v nejlepším zájmu dítěte, doporučuje se, aby všichni zaměstnanci, dobrovolníci a kulturní mediátoři podepsali etický kodex chování nebo jiný dokument, který již ministerstvo má nebo by měl být pro tyto účely vytvořen. Je důležité mít na paměti, že výjimečné podmínky (místo, kde žije tolik zranitelných osob) vyžadují výjimečná opatření a že klíčovou roli hraje bezpečí dětí.

Evidence

Kromě dokumentace a evidence popsanych (v našem případě řeckým) zákonem a na základě pozitivních zkušeností z minulosti navrhujeme další dokumenty, jako jsou:

- **KARTA DÍTĚTE:** V rámci dokumentace by měl učitel v mateřské škole stručně komentovat pokroky dítěte a dokládat je jeho pracemi. V mateřské škole v prostředí uprchlického tábora se tak mohou dokládat největší změny a pokroky, které dítě udělalo, aby se zdůraznily nejvýraznější okamžiky a události, které dítě během svého pobytu ve školce zažilo. Tyto záznamy mohou sloužit k tomu, aby se dítěti ukázalo, jak se mění, pro informaci rodičům a v případě potřeby také pro informaci novému učiteli. Informace v kartě dítěte budou rovněž sloužit jako podklad pro výstupní formulář.
- **VÝSTUPNÍ FORMULÁŘ:** Tento formulář by měl dítě provázet. Vzhledem k tomu, že mateřské školy v uprchlických táborech jsou dočasným řešením, mělo by dítě při stěhování z tábora mít nějaký záznam, který učitelům v jeho nové mateřské nebo základní škole pomůže se připravit na jeho příchod. **Tento formulář by měl být popisný s důrazem na silné stránky dítěte. V žádném případě by neměl obsahovat negativní hodnocení dítěte nebo rodiny.**

V Německu byla během intervence ISSA-UNICEF ECARO a úřadu UNICEF One Response Office Německo představena kniha „I-Book“. Podle plánu by každé dítě při zápisu do mateřské školy dostalo prázdný sešit na kresby, upomínky apod. Učitelé mateřské školy, rodiče a další významné osoby mohou na přání dítěte do sešitu něco napsat. Vrstevníci do něj mohou kreslit nebo psát. Očekává se, že dítě knihu vezme s sebou, když bude přecházet do nové školky, školy nebo do jiného tábora, přijímacího střediska nebo dokonce do jiné země.

⁷ <https://learning.nspcc.org.uk/safeguarding-child-protection#:~:text=Safeguarding%20is%20the%20action%20that,children%20from%20abuse%20and%20maltreatment>

Délka programu a denní rozvrh

Délka programu a jeho četnost by měly být v souladu s místními normami, učebními osnovami a podmínkami v táborech. Program by však neměl trvat méně než 3 hodiny denně. Pro všechny děti je důležitá struktura, přehlednost a denní režim, protože jim zprostředkovávají předvídatelný řád a stálost a dávají jim pocit stability a bezpečí. Pro malé děti v uprchlických táborech je to ještě důležitější, protože jejich každodenní život může být velmi chaotický kvůli vysoké míře nejistoty a nejasnosti, co se s nimi a jejich rodinami stane.

Navrhujeme následující denní program, který do značné míry odpovídá i řeckým učebním osnovám:

- **Zahájení dne** – každodenní aktivity zaměřené na budování komunity
  - ráno / společné sezení v kruhu – přivítání a sdílení
  - skupinový zpěv nebo hra
- **Základní část dne** – Různý typ a počet aktivit (v závislosti na zájmu dětí, délce trvání, znalosti řečtiny atd.). V některých případech mohou např. výtvarné a tvůrčí činnosti trvat celý týden, pokud mají děti zájem a zapojují se do nich.
  - Aktivity iniciované dítětem – může se jednat o hru ve velké skupině, hru v různých koutech místnosti, volnou hru v místnosti nebo hru venku (venku pouze v případě, že je to bezpečné!) atd.
  - Skupinové aktivity iniciované učitelem – např. činnost celé skupiny při čtení knihy nebo vyprávění příběhů, pokud je k dispozici překlad. Pokud tomu tak není, doporučuje se využít výtvarné aktivity, aktivity založené na pohybu apod.
  - Činnosti v malých skupinách – děti si hrají v malých skupinách s různými materiály. Učitelé mohou připravit různé materiály a nechat děti, aby si vybraly.

- **Závěr dne** – každodenní aktivity při odchodu
  - Závěrečné sezení v kruhu – zklidnění, shrnutí dne – dotazování se dětí, jaký pro ně den byl. Pokud neovládají jazyk, mohou využít pomůcky, např. smajlíky.
  - Dotaz, co by děti chtěly dělat následující den (pokud neovládají jazyk, mohou si vybrat z fotografií nebo obrázků).

Zahájení a závěr dne jsou velmi důležité, protože se během nich mohou děti vyjádřit, jsou vidět a slyšet, takže mají pocit, že do skupiny patří a že opravdu záleží na tom, co říkají.

Činnost: Sezení v kruhu

Sezení v kruhu poskytuje učitelům příležitost vytvořit pro celou skupinu zážitky, které podporují respekt a laskavost mezi dětmi. Učitelé jsou vzory, v kruhu má učitel dětem ukázat, co se od nich očekává. U dětí nelze nic považovat za předem dané.

Během ranních setkání jde učitel příkladem a ukazuje dětem, jak mluvit na druhého a používat laskavá slova, jak se dívat druhým do očí, jak druhým naslouchat, když mluví, jak číst mezi řádky (u starších dětí), jak sdílet myšlenky a jak vhodně a s respektem reagovat. Společné ranní sezení v kruhu je pro pedagogy účinným způsobem, jak dětem ukázat, že společně tvoří komunitu a že v rámci komunity tvoří tým. Během sezení v kruhu také lze řešit problémy, hodnotit den a činnosti atd.

Ranní sezení/kruh trvá přibližně dvacet až třicet minut a sestává z následujícího:

Pozdrav: Děti a učitelé se navzájem zdraví jménem. Pokud děti nemluví daným jazykem, lze pozdravit různými způsoby, například gestem apod. Učitel by však měl používat jména dětí.

Sdílení novinek ve skupině: Děti sdílejí informace o důležitých událostech ve svém životě. Posluchači je komentují s empatií anebo kladou doplňující otázky. Pokud děti nemluví daným jazykem, je vhodné tuto část vynechat.

Skupinová aktivita: Všichni se účastní krátké živé aktivity, která podporuje soudržnost skupiny (například tanec, zpěv nebo hra, která posiluje sociální dovednosti).

Sezení v kruhu na závěr dne by také mělo trvat dvacet minut a mělo by sloužit k uklidnění dětí a k jejich přípravě na přechod do táborového prostředí. Hodnocení dne lze provést pomocí smajlíků. Jako závěrečnou aktivitu doporučujeme antistresové aktivity nebo aktivity zaměřené na všímavost. Popis těchto činností najdete dále v textu.

Je velmi důležité pozdravit každé dítě zvlášť. Učitelé tak dávají najevo, že je každé dítě důležitou a zásadní součástí třídy jako celku a kdyby dítě v kruhu nebylo, všem by chybělo. Je důležité, aby učitel dětem všechny nové aktivity sám předvedl a zeptal se jich, jak by podle nich mělo zdravení vypadat. Díky sezení v kruhu má učitel situaci lépe pod kontrolou, protože na každé dítě dobře vidí. Když se všechny děti zdraví navzájem, rozvíjejí tak svoje komunikační dovednosti a učí se vzájemnému respektu. Pozdrav je první součástí ranního setkání a měl by se uskutečnit, jakmile děti vytvoří kruh. Děti přirozeně chtějí být oblíbené a cítit se jako součást skupiny. Když se shromáždí ke společnému sezení a když se navzájem pozdraví, posiluje se komunita a vzájemný respekt mezi dětmi ve třídě/skupině.

Převzato z Coughlin *et al.*: Krok za krokem: Program pro děti a rodiny. Vytváření tříd zaměřených na děti: ve věku 3–5 let. ISSA.

2. Poskytování psychosociální podpory dětem a rodinám uprchlíků⁸

Rodiny v pohybu čelí obrovským výzvám a dlouhým obdobím stresu a nejistoty, což může způsobit chronickou úzkost a toxický stres. Stres se stává toxickým, když je dítě vystaveno intenzivním, častým a dlouhodobým těžkostem a když jsou dospělí emocionálně nedostupní nebo nejsou schopni dítěti poskytnout odpovídající podporu. Dlouhodobý a kontinuální stres vyvolaný mnoha faktory (např. životními podmínkami v táborech, chudobou, špatným zdravotním stavem, strachem atd.) může vážně ohrozit zdravý vývoj dítěte tak, že je jeho důsledky budou provázet celý život. V mnoha případech stres ovlivňuje vývoj mozkové struktury, může dojít k poruchám kognitivních funkcí, ohroženo může být duševní, ale i fyzické zdraví a celková tělesná i duševní pohoda.^{9, 10}

„Baytna“ (jak se arabsky řekne „náš domov“) je jedinečný program pro předškolní děti, který vytvořila organizace Refugee Trauma Initiative (RTI), aby poskytoval kvalitní předškolní vzdělávání a emocionální podporu, kterou rodiny uprchlíků naléhavě potřebují. Jedná se o flexibilní model, což znamená, že Baytnu lze využít v jakémkoli prostředí, ať už se jedná o dětské centrum, mateřskou školu, nebo uprchlický tábor. Prostory „Baytna“ jsou bezpečné a pozitivní, takže se děti cítí uvolněně, šťastně a sebejistě a pečující osoby v nich nacházejí úlevu a prostor, kde mohou zpracovávat traumata a svoje bolestné zážitky.

<https://www.refugeetrauma.org/baytna-jan19>

Většina humanitárních organizací poskytuje péči o duševní zdraví včetně první psychologické pomoci (PFA), jejímž cílem je poskytnout okamžitou a nezbytnou pomoc lidem, kteří prožívají akutní trauma. Ačkoli PFA má své opodstatnění, nemůže řešit problémy, kterým čelí uprchlíci, již za sebou mají dlouhodobý stres způsobený válkou, násilím a vysídlením. Odhaduje se, že přibližně 50 % uprchlíků opouštějících válečné oblasti vykazuje příznaky posttraumatické stresové poruchy. Účinná PFA navíc závisí na možnosti odkázat pacienty s chronickými problémy na infrastrukturu péče o duševní zdraví v zemi, kde žijí. Ve skutečnosti taková podpora buď neexistuje, nebo nemá zdroje na to, aby zajistila péči i o uprchlíky.

Smysluplná a užitečná psychosociální péče je založena na trvalém vztahu důvěry a porozumění mezi těmi, kdo péči potřebují, a těmi, kdo ji poskytují. V případě závažných psychických problémů, a to jak u dětí, tak u dospělých, by měli pedagogové požádat o odbornou pomoc a podporu a nesnažit se samotní řešit problémy, s nimiž se setkávají.

Vztahy, které navazujeme s dětmi a rodinami uprchlíků, jsou citlivé, křehké a choulostivé. Lidé z praxe si proto musí uvědomovat svoje hodnoty a předsudky. V rámci programu „Baytna“ se stanovují zásady práce a strategie, které je třeba uplatňovat při vytváření postupů citlivě zohledňujících kulturu. Pokud učitelé v mateřských školách postupují podle těchto doporučení, dokáží pro děti a jejich rodiny vytvořit prostředí, které je bezpečné a citlivě zohledňuje kulturu lidí, se kterými se v něm pracuje.

⁸ Tato část vychází především z modelu „Baytna“, který vytvořila organizace Refugee Trauma Initiative (RTI).

⁹ <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/>

¹⁰ <https://developingchild.harvard.edu/resources/stress-and-resilience-how-toxic-stress-affects-us-and-what-we-can-do-about-it/>

Přestože poznatky uvedené v tomto textu mohou být velmi užitečné při uzpůsobování praxe v oblasti předškolní péče, je nezbytné si uvědomit, že jsou platné jen do určité míry, a zároveň i riziko, které hrozí, když se domníváme, že víme, co zažili děti a jejich příbuzní, s nimiž pracujeme. Tato brožura osvětluje některé životní zkušenosti uprchlíků. Ne vše, co uvádíme, se však bude týkat dětí a rodin, se kterými pracujete. Při úvahách o doporučeních v brožuře dbejte na to, abyste nezačali děti a rodiny nálepkovat, škatulkovat a nevytvářeli si v souvislosti s nimi negativní nebo nízká očekávání. Jako lidé praxe bychom nikdy neměli stanovovat diagnózu. To přenechejme odborníkům a specialistům!

Jako lidé praxe se musíme snažit oceňovat jedinečnost každého dítěte a pečující osoby a vyhradit si čas na budování vztahů a porozumění jejich jedinečným potřebám.

Jak to tedy vypadá v praxi – co můžete udělat ve své mateřské škole?

Budování vztahů

S dětmi	
Budování vztahů od začátku	Věnujte pozornost budování vztahů s dětmi. Při setkání s novým dítětem se představte a svoje jméno vyslovte pomalu a zřetelně. Požádejte dítě, aby vám řeklo svoje jméno. Pokud nereaguje, respektujte, že možná potřebuje čas. Zapamatujte si jméno dítěte; dávejte pozor, abyste ho vyslovovali správně. Pozorujte dítě, a pokud je pro ně těžké se rozloučit s maminkou, podpořte ho a povzbudte matku / otce / pečující osobu, aby s dítětem zůstali, dokud se nebude cítit v bezpečí. Věnujte pozornost své řeči těla. Ujistěte se, že mluvíte klidně a jste na úrovni dítěte, např. si klekněte. Vztah budujte pomocí hry a hraní, zaměřte se na zájmy a osobnost dítěte.
Ať se děti cítí bezpečně	Vytvářejte prostory, které působí dojmem bezpečí, např. jsou klidné, uklizené, panují v nich jasná pravidla. Pravidelný rozvrh může vytvořit bezpečný a předvídatelný prostor (např. závěrečné rituály pomáhají dětem, aby se cítily uvolněně a snáze se rozloučily s vámi i navzájem). Pokud se děti necítí bezpečně, mohly by si při komunikaci pomoci loutkou nebo hračkou. Vy se pak můžete například zeptat, jak se hračka jmenuje. Pokud se dítě uzavře do sebe, někdy mu pomůže už jen to, že si k němu sednete blízko, aby cítilo, že jste tu pro něj. A že když bude chtít, může za vámi přijít. Děti pochopí, že mají bezpečné zázemí.
Stanovení pravidel	Ujistěte se, že pravidla jsou jednoduchá a jasná a že se dětem a rodinám sdělují jasně, např. na zdi, na začátku dne, prostřednictvím zábavné písničky. Ujistěte se, že děti chápou důsledky toho, když nebudou dodržovat pravidla. Nepoužívejte tresty. Když některé dítě pravidla skupiny poruší, nechte mu čas o samotě nebo mu dopřejte přestávku v činnosti, ukažte mu, že mu důvěřujete. Vysvětlete mu pravidla, a proč jsou nezbytná. Nechte ho, aby se po chvíli samo znovu připojilo ke skupině, až bude chtít.
Budte důslední	Zajistěte, aby existovala jasná pravidla a povinnosti, které dodržují a řídí se jimi i pedagogové. Společně se zamyslete nad praxí a zjistěte, co by se dalo udělat, aby byl tým soudržnější. Promluvte si s rodiči o tom, jak je důležitá důslednost, podpořte je při vytváření předvídatelného a konzistentního režimu.

S osobami pečujícími o kojence

Povzbuzujte pečující osoby, aby rozpoznaly a interpretovaly signály, které dítě vysílá, a reagovaly na ně klidně.

Chvalte pečující osoby, že se snaží správně reagovat.

Pomozte rodičům pochopit, jak důležité je projevovat citovou vřelost a náklonnost a jaký to má vliv na vývoj jejich dítěte.

Ukažte jim různé způsoby držení a manipulace s kojencem, které podporují pozitivní vazbu.

Doporučte pečujícím osobám činnosti, které jsou zábavné a které jim pomohou navázat vztah s dětmi, např. masáže, zrcadlení.

Aktivujte pečující osoby tak, že se jich zeptáte na zájmy a oblíbené hry dítěte.

Pokud jsou pečující osoby přítomny, vyzvěte je, aby se zapojily a s dítětem si pohrály.

Poskytněte pečujícím osobám rady a strategie, aby si s dětmi vybudovaly pevné vztahy, např. aby na děti mluvily při domácích pracích / koupání / oblékání.

Podpora komplexního vývoje dítěte – všechny aspekty vývoje dítěte

V tomto věku se děti nesmírně rychle rozvíjejí, a to různými způsoby.

V našem přístupu jsme se řídili pokyny „Baytna“, které se zaměřují na čtyři různé stránky vývoje dítěte: kognitivní, sociální, emocionální a fyzický vývoj. Jako lidé z praxe byste tyto různé oblasti vývoje měli chápat, být schopní je posoudit a také vyhodnotit, nakolik jsou vzájemně propojené. To znamená, že dokážete samostatně posoudit schopnost dětí řešit problémy, jejich motorický vývoj a schopnost zvládat emoce a zároveň pozorovat, jak se tyto oblasti vzájemně ovlivňují a doplňují. Pozorováním vývoje dítěte získáte také informace o tom, jak se dítě vyvíjí, příp. nevyvíjí. V některých případech může nedostatečný pokrok naznačovat potřebu cílené nebo specializované podpory.

Na fotografii vidíme, jak žáci a učitelé ztvárnili pravidla v jedné z táborových mateřských škol.

(Stellakis N. a Spiliopoulou G., Katedra pedagogiky a předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu)

Podpořit vývoj dítěte můžete:

Vyhodnoťte – zvažte, které činnosti jsou nejlepší pro pokrok v různých oblastech vývoje a pro celostní rozvoj. Zkombinujte aktivity a vyberte ty, které lze současně využít pro různé oblasti vývoje.

Využívejte zkušenostní učení a podporujte dětskou zvědavost a snahu všechno aktivně prozkoumat.

Během aktivit s dětmi mluvejte pozitivně a vyhýbejte se výčitkám, když něco nedokáží udělat podle vašich představ.

Mějte na paměti, že děti se vyvíjejí svým vlastním tempem, a neporovnávejte je mezi sebou.

Uplatňujte přístup založený na silných stránkách – když děti učíte něco nového, vycházejte při tom z jejich znalostí a věcí, které umí. Tím podporujete jejich rozvoj. Pokud děti navštěvují školku pravidelně, vypracujte individuální vzdělávací plán, který bude zahrnovat zájmy a oblíbené činnosti dítěte a personalizované cíle v různých oblastech.

Poskytněte dětem příležitosti k pohybu. Můžete také využít aktivity zaměřené na všímavost, jako je jóga.

Vytvořte příjemné a podnětné prostředí pro učení, které zahrnuje různé materiály podporující kognitivní rozvoj, např. obrázky, slova, kov, textil. Používání kartiček se jmény nebo jednoduchého slovníku, který dětem usnadní komunikaci s vámi a umožní jim se učit nová slova, vám může pomoci pochopit jejich potřeby, komunikovat s nimi a reagovat na ně.

Sledujte, jestli děti v různých situacích komunikují, např. při svačině, volné hře, výtvarné činnosti, pohybu. Pokud jsou děti izolované a méně společenské, využijte příběhy, hry a aktivity, které jim pomohou posílit si společenské schopnosti sociální dovednosti.

Kladení otevřených a uzavřených otázek pomáhá dětem, aby vyjádřily své emoce a rozvíjely představivost. Využívejte různé aktivity, jako jsou rukodělné činnosti, loutky, výtvarné činnosti, příběhy, abyste dětem pomohli rozvíjet emoční gramotnost. Začněte tím, že jim pomůžete rozpoznat základní emoce: vztek, smutek, radost a strach. Povzbudte děti, aby popsaly, co cítí; pokud to nedokáží, můžete se nad jejich pocity zamyslet a nabídnout jim způsoby, jak je pojmenovat a emoce zvládnout.

Vyrovňávání se s těžkou životní situací v dětství

Ne všichni uprchlíci mají stejné zkušenosti a je důležité nepředpokládat, že děti nebo rodiny, se kterými pracujete, mají určité zkušenosti. Rodiny a děti si vaše předsudky rychle uvědomí, což vám může bránit v budování důvěry a pozitivních vztahů. Když ale budeme citliví a empatičtí, můžeme lépe pochopit zkušenosti některých uprchlíků, což pro nás může být užitečné.

Jak již bylo zmíněno, mimořádné události představují pro malé děti řadu problémů a rizik, jako je odloučení od rodinných příslušníků, zranění, nedostatek potravin a psychosociální distres. Rodiny se navíc soustředí na základní potřeby, jako je jídlo a přístřeší, a nevěnují tolik pozornosti vývojovým potřebám dítěte. Tyto zkušenosti mohou u dospělých i dětí vyvolat stres, který může mít biologické i emocionální dopady. Výzkum například ukázal, že traumatické události prožité v raném dětství mohou ovlivnit propojení mozkových buněk a tyto změny mohou někdy vést k celoživotním problémům s učením a chováním.

Stres je běžná a přirozená věc, kterou zažíváme všichni. V běžných životních situacích může i tak jednoduchá věc, jako je pozitivní fyzický kontakt, např. objetí, stres zmírnit a dítě uklidnit.

Pokud děti zůstávají ve stresových situacích bez podpory dospělých, může to na ně mít hlubší dopad. Psychologové označují děti, které čelí mimořádně těžkým situacím, jako děti zažívající toxický stres (již jsme vysvětlili, co je to „toxický stres“).

Děti se mohou i nadále cítit v nebezpečí nebo uvíznout v reakci boj / útek / zamrznutí. Pro zvládnutí tohoto problému je opět zásadní vztah mezi vámi a dítětem a mezi pečující osobou a dítětem. V akutnějších případech může další cílenou podporu poskytnout odborník, např. dětský psycholog.

Rané dětství může být kritickým obdobím, kdy může pomoc od odborníka zásadně ovlivnit, jaké budou dopady těžké životní situace v dětství na vývoj dítěte. **Nestano-
vujte dětem diagnózu, ale buďte pozorní
a pozorujte je.** Ve výjimečných případech můžete chtít vyhledat odbornou radu, proto se doporučuje, aby vaše zařízení pro předškolní výchovu mělo nastavené postupy pro předávání dětí, které vykazují trvale vysokou hladinu stresu. Vy a/nebo vaše vedení musíte tyto postupy znát a ovládat.

Následky těžkých životních situací v dětství můžete řešit a zvládat:

Pozitivní pohled	Když děti popisujete, používejte pozitivní výrazy a vyhněte se negativním nálepkám, např. „je tvrdohlavé“. Nálepku převedte tak, abyste mluvili o silných stránkách dítěte, např. místo „je tvrdohlavé“ můžete říci: „je sebevědomé a trvá na svých názorech“. Snažte se pochopit, proč se dítě chová určitým způsobem, a nabídněte mu možnosti, jak uvolnit napětí, vztek nebo stres. Např. pokud je dítě rozzlobené nebo vystresované, můžete s ním hrát hru, při které strká do zdi a přitom zhluboka dýchá, nebo můžete použít plastelínu.
Vyhodnocení	Všimněte si, co u každého dítěte vyvolává stres. Např. pokud dítě odejde od hry, uvědomte si, co se stalo chvíli před tím, a pak se snažte dítěti pomoci se se stresem vypořádat konstruktivně. Pokud dítě nedokáže počkat, až na ně přijde řada, posadte se vedle něho a střídejte se společně.
Přítomný okamžik	Neptejte se dítěte na jeho osobní cestu a život, na jeho těžké zkušenosti. Tím byste mohli vyvolat jeho špatné vzpomínky a těžké zážitky mu připomenout.
Aktivity	Zaveďte různé způsoby zvládnání stresu, například chůzi, dýchání, vybarvování, pohyb a zpěv. Pomáhejte dětem žít v přítomnosti, projevujte zájem o jejich hru a představitost. Např. když si dítě hraje, že je lékař, který pomáhá „nemocné“ panence, zeptejte se, jak se panenka jmenuje a jak se cítí. Pomozte dětem, aby se před jednáním zastavily a zamyslely dřív, než začnou jednat. Používejte signály, kterými jim naznačíte, aby se zastavily, např. znamení rukou, loutka, písnička atd. Dejte dětem příležitost, aby převzaly iniciativu. Tím získají pocit, že mají situaci pod kontrolou, a stresová reakce se zastaví.
Všímavost a relaxace	Když jsou děti ve stresu, povzbuďte je, aby si daly přestávku. Dechová cvičení pomáhají dětem zastavit se, regulovat emoce a vymanit se z reakce boj a útek. Zařadte uvolňovací pohybové aktivity, například cvičení s vymačkáváním citronů. Řekněte dětem, aby hrály, že levou rukou vymačkávají citron. Řekněte jim, ať se snaží z něj vymačkat veškerou šťávu. Pak jim povězte, aby se zaměřily na napětí v pažích a rukou. A nakonec jim řekněte, aby imaginární citron pustily, uvolnily se a prozkoumaly, jaký mají pocit v pažích a rukou, když jsou teď uvolněné. Zopakujte celé cvičení i s druhou rukou. Toto cvičení můžete používat i ke zvládnání nevhodného chování.

Smích	Když jsou děti ve stresu, je pro ně smích užitečný: pomáhá jim se uvolnit. Můžete například používat legrační hlasy, vtipy nebo písničky, abyste děti rozesmáli. Zkuste plánovat různé zábavné činnosti.
Zvládání negativního chování	Pokud se dítě pere, ničí hračky nebo pláče, můžete mu dát možnost odejít do tichého klidového prostoru. S pomocí dospělého tam může svoje emoce začít regulovat. V tomto prostoru může dítě provádět dechová nebo pohybová cvičení a připojit se ke skupině, až bude připraveno. Děti můžete také rozptýlit tím, že jim nabídnete alternativní činnosti namísto toho, abyste na ně tlačili, aby se účastnily konkrétní učební aktivity. Například pokud je dítě ve stresu, zaměřte se na to, aby se stres uvolnil a dítě se zklidnilo. Až bude dítě připravené, může se vrátit k učební aktivitě.

Aktivity a hry na uvolnění, zmírnění stresu a agrese u dětí a na budování komunity a týmu¹¹

Pro děti, které zažívají obtížné a náročné situace, je velmi důležité, aby měly možnost hrát si a bavit se se svými vrstevníky. Následující aktivity mají za cíl snížit stres a úzkost u dětí, uvolnit je a motivovat je, aby ostatním začaly důvěřovat. Můžete je použít, i když děti neumějí řecky (pokud učitelé a děti nemluví stejným jazykem). Můžete je použít, když jsou děti rozrušené, nervózní, napjaté nebo agresivní, ale také jako součást sezení v kruhu.

LEDOVÉ SOCHY: Všechny děti stojí v kruhu se zavřenýma očima a pomalu dýchají. Ukažte dětem, jak mají dýchat. Řekněte jim: poslouchajte, jak vzduch vdechujete a vydechujete. Povězte dětem, aby svoje pocity vyjádřily způsobem, který jim nejlépe vyhovuje: mohou použít pohyby, zvuky, cokoli chtějí. Když tlesknete, měly by „zamrznout“ (zůstat v poloze, v jaké jsou) a otevřít oči. Požádejte je, aby se podívaly na svoje spolužáky a odhadly, které pocity vyjadřují, a pak šly za těmi, kteří mají stejné pocity jako ony.

ZRCADLENÍ POCITŮ: Všichni stojí v kruhu. Jedno dítě nebo učitel začne neverbálně vyjadřovat svoje pocity pomocí pohybů, zvuků apod. Ostatní je zrcadlí. Další dítě pak vyjádří svoje pocity a ostatní ho napodobí. Hra končí, když měl každý v kruhu možnost ukázat, jak se cítí. Děti se také mohou pokusit svoje pocity rozpoznat a pojmenovat a pak pojmenovat i pocity druhých. Toto cvičení můžete využít také tak, že dětem řeknete, aby předváděly legrační nebo podivné pohyby.

SOCHAŘI: Rozdělte děti do dvojic. Dítě „A“ je sochař a dítě „B“ je hlína. Řekněte dítěti „A“, aby „tvarovalo“ dítě „B“ tak, aby dítě „B“ ztvárňovalo jeho pocity. Nakonec dítě „B“ pojmenuje emoci dítěte „A“ a řekne, jak ji poznalo. Poté by si děti měly vyměnit role.

RADOST: Děti se posadí do kruhu, učitel jim řekne, aby zavřely oči a vzpomněly si, kdy byly šťastné a veselé. Vyzve je, aby si vybavily, co v tu chvíli dělaly a jak se cítily. Na konci cvičení děti vstanou a pohybují se v prostoru, přičemž vyjadřují radost a štěstí.

LECHTÁNÍ: Pokud je to dětem příjemné, lechtají se navzájem ve dvojicích. Toto cvičení můžete dělat i s celou skupinou. Shromážděte děti uprostřed místnosti a řekněte jim, aby se navzájem lechtaly, dokud se neunaví. Děti, kterým to není příjemné, mohou s lechtáním kdykoli přestat.

¹¹ Převzato z materiálu vytvořeného CIP – Centre for Interactive Pedagogy, členskou organizací ISSA ze Srbska.v

SMÍCH: Děti si sednou nebo lehnou na zem se zavřenými očima a zhluboka dýchají. Když se uvolní, řekněte jim, aby se začaly co nejhlasitěji smát. Smích začne brzy být spontánní. Učitelé by se k dětem měli připojit.

KRUHOVÉ DÝCHÁNÍ: Děti si lehnou na záda do kruhu, hlavou ke středu, mají zavřené oči a drží se za ruce. Dýchají pomalu a snaží se sladit svůj dech s dětmi vedle sebe. Postupně začnou dýchat hlouběji, nadechnou se nosem a hlasitě vydechnou ústy. Učitel jim řekne, že se s výdechem zbavují všech nepříjemných pocitů.

SNĚHULÁK: Začněte tím, že se dětí zeptáte, jestli vědí, co to je sněhulák. Ukažte jim obrázek. Řekněte jim: „Představ si, že jsi sněhulák. Stejně jako on máš hlavu, tělo, dvě ruce a pevnou nohu, na které stojíš. Je krásné ráno a svítí slunce. Slunce se postupně rozpálí a ty začneš tát. Nejdřív taje hlava, pak jedna ruka, pak ta druhá. Tělo také postupně taje. Nohy už ti slouží dobře, ale taky začínají tát. Brzy z tebe zbyde jen hrouda, která leží ve sněhu.“ (Děti mají dělat, že tají; nakonec by měly ležet na zemi. Učitel při vyprávění měl ukazovat, jak to vypadá.)

DŮLEŽITÉ: Některé z těchto činností vyžadují tělesný kontakt a dotek. Vždy se ujistěte, že je tělesný kontakt v dané kultuře přijatelný, a zeptejte se, jak se každé dítě cítí, když se dotýká ostatních a když se někdo dotýká jeho. Pokud děti nechtějí, aby se jich někdo dotýkal, respektujte jejich přání.

SVÍČKY NA DORTU: Řekněte dětem, aby si představily, že jsou svíčky na dortu. Řekněte jim: „Nejdřív stojíme pevně a rovně. Ale svítí horké slunce a my začínáme tát. Jako první taje hlava (pauza), pak ramena (dejte dětem čas), pak ruce. Vosk se pomalu rozpouští. Nohy se pomalu ohýbají, pomalu, až úplně změknou jako hrouda vosku na podlaze. A teď začíná foukat studený větřík (zvuk větru) a my se zvedáme a znovu stojíme.“

SKUPINOVÝ KŘÍK: Děti se postaví do řady a pomalu, tiše mumlají. Začnou se procházet po místnosti. Postupně zrychlují a zesilují hlasitost, dokud nedojdou na opačný konec místnosti, kde se zastaví a přestanou křičet.

SKUPINOVÉ MUMLÁNÍ: Děti se schoulí do klubíčka co nejbližší u sebe. Začnou tiše mumlat. Pomalu se začínají protahovat a s tím postupně mumlají hlasitěji a hlasitěji. Zvuk je nejsilnější, když děti stojí vzpřímeně s rukama zvednutými nad hlavou. Činnost lze také obrátit, pomalu se choulíme více a více a tiše mumláme, až se vrátíme do výchozí polohy.

DOLŮ Z MÝCH ZAD: Děti stojí s nohama od sebe, s pokrčenými koleny a chodidly podél sebe. Ruce jim visí volně podle těla. Čelist by měla být uvolněná a děti by měly pravidelně dýchat. Poté by měly zvednout a roztáhnout lokty do úrovně ramen. A až budou chtít, mohou rychlým pohybem zatlačit lokty dozadu a přitom křiknout: „Dolů z mých zad!“ Tuto hru můžete opakovat mnohokrát za sebou.

Ošklivý, pěkný, strašidelný a legrační: Každé dítě by mělo nakreslit něco, co považuje za ošklivé: něco, co se mu nelíbí nebo z čeho má strach. A tento obrázek pak ve skupině přemění na něco pěkného nebo legračního.

SKUPINOVÉ KRESLENÍ: Každé dítě se zavřenýma očima něco nakreslí na velký papír. Pak děti otevrou oči a spojí jednotlivé kresby do jednoho celku.

KRUH DŮVĚRY: Děti se postaví do co nejmenšího kroužku. Dobrovolník stojí uprostřed, obě nohy má na zemi a tělo vzpřímené. Ostatní natáhnou ruce do středu kruhu, mají při tom natažené dlaně. Dítě uprostřed se se zavřenýma očima začne houpat, zatímco je ostatní podpírají. Kruh se může pomalu rozšiřovat a dítě uprostřed se může houpat víc a víc.

LIDSKÝ LABYRINT: Jedno dítě se zavázanýma očima prochází labyrintem z těl svých kamarádů. Dítě by se mělo snažit najít cestu po hmatu a ostatní by mu v tom měli neverbálně pomáhat.

MOTÝLÍ OBJETÍ: Zkřížte ruce na hrudi, jako byste se drželi, takže levou ruku máte na pravém rameni a pravou na levém. Děti to dělají po vás. Ruce držte zkřížené a střídavě poklepávejte na ramena: levou rukou ťukněte na pravé rameno a pravou na levé. Takhle chvíli pokračujte. Důležité je, abyste si neťukali na obě ramena současně. Srovnejte ťukání na rameno s pohybem motýlích křídel. Jedno „křídlo“ se pohybuje nahoru a dolů a druhé „křídlo“ se pohybuje nahoru a dolů. Nechte děti ťukat asi minutu, pak je zastavte, řekněte jim, aby se nadechly a zaměřily se na to, jak se cítí. Pak mohou pokračovat v ťukání. Toto cvičení můžete opakovat, dokud děti nepřestane bavit.

LIDSKÝ UZEL: Rozdělte děti do malých skupinek po 4 až 6 členech. Všichni stojí v kruhu. Řekněte jim, aby natáhli pravou ruku doprostřed kruhu a chytili (lehce!) ruku naproti sobě. A pak totéž levou rukou. Každé dítě by v tu chvíli mělo držet za ruce dvě další děti a všechny děti by měly být spojeny ve velkém uzlu. Pak se pokusí uzel rozplést, aniž by pustily ruce svých partnerů. Upozorněte děti, že u této hry musí být opatrné, aby se nikdo nezranil. Někdy bude potřeba, aby děti někoho pustily, protože jinak se nerozpletou. U této hry se skvěle buduje tým, protože děti musí spolupracovat, aby společně dospěly k cíli. Chcete-li z ní udělat ještě více týmovou aktivitu, můžete dětem říct, že nesmějí mluvit – tím je donutíte, aby se domlouvaly řečí těla. Pravděpodobně se tak zvýší sympatie v týmu, což je právě účelem hry.

HOUPAČKA: Děti se ve dvojicích navzájem drží za zápěstí. Řekněte jim, aby si společně sedly do dřepu a pak vstaly. Tuto činnost několikrát zopakujte.

DRAK: Tato aktivita je optimální pro sedm dětí. Pokud jich je více, mohou vytvořit více draků. Děti stojí v řadě, jedno za druhým, rukama drží dítě před sebou v pasu. Pak se „hlava“ draka, první dítě v řadě, snaží chytit „ocas“, tj. dítě na konci, zatímco „tělo“ (všichni ostatní) se snaží „hlavě“ překážet. „Tělo“ přitom musí zůstat spojené, děti by se pořád měly držet.

SARDINKY: Hra na schovávanou: jedno dítě se schová. Po nějaké době ho ostatní začnou hledat. Když ho někdo najde, schovají se společně na stejném místě. Hra končí, když jsou všichni „schovaní“ na stejném místě.

KLOKANÍ SKOK: Jedno dítě napodobuje klokana, skáče a snaží se chytit ostatní, kteří před ním utíkají. Když se někoho uloví, skáčou spolu jako klokani a loví ostatní. Na konci hry všichni skáčou jako klokani.

SPRCHOVÁNÍ: Rozdělte děti do dvojic. Jedno dítě zavře oči a druhé ho konečky prstů „sprchuje“; jemně mu ťuká po hlavě a těle jako kapky vody. Když „sprcha“ skončí, „osuší mokré“ dítě, tzn. otře ho dlaněmi. Pak si vymění role. „Sprchovat“ se mohou děti samy, nebo může jednotlivé děti „sprchovat“ učitel. Při tomto cvičení se děti uvolní a budou plné energie. **NEJDŘÍV SE ALE S KAŽDÝM DÍTĚTEM DOHODNĚTE, JESTLI MU NEVADÍ, KDYŽ SE HO NĚKDO DOTÝKÁ. DÍTĚ VÁM MUSÍ DŮVĚŘOVAT. TOTO CVIČENÍ S DĚTMI VE SKUPINĚ NESMĚJÍ PROVÁDĚT JINÍ DOSPĚLÍ!**

SKUPINOVÁ MASÁŽ: Děti stojí v kruhu jedno za druhým. Masírují dítě před sebou a dítě za nimi masíruje je. Po chvíli se děti otočí a cvičení opakují.

ŽONGLOVÁNÍ S BALÓNKY: Řekněte dětem, že se mají snažit udržet všechny balónky (jedno a více na dítě) ve vzduchu. Motivujte děti ke spolupráci a vzájemné pomoci. Když do hry přidáte další balónky, bude napínavější a zábavnější. Můžete také zavést doplňková pravidla, že například děti nesmí používat ruce apod.

Rozvíjení odolnosti u dětí

Odolnost je schopnost překonat velké těžkosti a složitou životní situaci a vzpamatovat se z nich. Je to důležitá schopnost, kterou u dětí uprchlíků podporujeme kombinací různých strategií. Některé z nich se zaměřují na vnitřní schopnosti, jako je rozvoj sebeúcty, seberegulace a schopnost se s danou situací vypořádat. Jiné se týkají vnějších faktorů, jako je **podpora stabilních a pozitivních vazeb a zdravých vztahů mezi dítětem a pečujícími osobami** nebo pomoc rodinám, aby vytvářely **podpůrné sociální sítě** a bezpečné a spolehlivé vazby na další dospělé, např. ze školy, širší komunity.

Vyhodnocení	Všimněte si, jestli dítě, se kterým pracujete, tváří v tvář nějaké výzvě odmítne pokračovat. Zeptejte se ho, co se stalo a jak se cítí. Pak ho vyzvěte, aby s vaší pomocí pokračovalo, a chvalte ho za snahu. Nakonec ho povzbudte, že dokázalo pokračovat, přestože to bylo náročné.
Sebedůvěra	Podporujte děti v tom, aby věřily, že díky svému odhodlání dokáží čelit všem výzvám. Můžete jim vyprávět příběhy o postavách, které něčeho dosáhly díky své vytrvalosti. Pomocí pochval a povzbuzování rozvíjejte u dětí sebedůvěru a naučte je vidět svoje vlastní silné stránky.
Aktivity	Uspořádejte dny nebo týdny činností zaměřených na témata související s odolností, jako je empatie, vytrvalost, trpělivost, odhodlání, ambice, podpora druhých a laskavost.
Strategie	Připomeňte dětem, že existují různé způsoby, jak řešit problémy, mohou např. požádat o pomoc kamaráda nebo dospělého nebo celou skupinu. Názorně ukažte, jak vy sami získáváte podporu od skupiny, např. požádejte děti, aby se ujaly vaší role a pomohly vám při organizaci aktivit. Pak jim dejte najevo, že jste jim vděční za pomoc.

Aktivity pro budování sebedůvěry a úcty k rozmanitosti¹²

Už výše jsme uvedli, že základy celoživotního sebevědomí a sebeúcty se vytvářejí již v raném dětství. Ponižování a negativní zkušenosti mohou sebevědomí dítěte snadno poškodit. V důsledku vlastních nepříznivých zkušeností a ohrožení duševní pohody rodičů a pečujících osob mohou uprchlíci v předškolním věku trpět nedostatkem sebedůvěry a velmi nízkou sebeúctou. Úkolem učitelů v mateřských školách je podpořit děti a poskytovat jim co nejvíce pozitivních zážitků, aby si sebevědomí znovu vybudovaly.

Činnost: Jsem výjimečný

Prostřednictvím této aktivity mohou děti pochopit, že každé dítě ve třídě je výjimečné. Rozvíjí také sebeúctu.

K této činnosti potřebujete následující pomůcky: papír, lepidlo, nůžky, provázek, fotografie, barevné tužky, pastelky.

Popis činnosti

1. Vytvořte knihu pro každé dítě. Vezměte tři velké papíry (velikost A3) a jeden silnější papír nebo karton stejné velikosti a přeložte je na polovinu. Uprostřed udělejte malé dírky a papíry svažte provázkem. Starší děti tuto část zvládnou samy.
2. Každé dítě by si na obálku knihy mělo nalepit svou fotografii. Může se na obálku i nakreslit, pokud nemá svou fotografii. Do knihy napíše informace o sobě (můžete je také zapsat vy, nebo rodiče dětí), například informace o své výšce, váze, barvě očí, barvě vlasů, o členech rodiny, domácích mazlíčcích, jazycích, kterými mluví, a svou přezdívku, datum narození, co rádo jí, atd.
3. Tyto knihy lze umístit do čtenářského koutku, aby se každé dítě mohlo lépe seznámit se svými spolužáky.

Činnost: Něco o mně – Příběh mého jména

Prostřednictvím této aktivity dáte dětem příležitost poznat se navzájem neobvyklým způsobem a zamyslet se nad podobnostmi, které děti ve skupině spojují. Díky této aktivitě se také naučíte jména dětí a dozvíte se něco o nich a jejich kultuře.

Popis činnosti

- Při sezení v kruhu každé dítě řekne své jméno jiným způsobem: rychle – pomalu, potichu – nahlas, vsedě – vestoje, v kombinaci s pohybem (ostatní mohou pohyb opakovat) atd.
- Každé dítě svoje jméno nakreslí a vy si je všechna zapíšete.
- Když jsou děti hotové, buď výkres pošlou do kruhu, aby si ho všichni mohli prohlédnout, nebo ze všech výkresů udělají výstavu.
- Děti tvoří skupiny podle jmen (kritéria se mohou lišit podle věku dětí: mohou se seskupovat podle stejných nebo podobných jmen, počtu písmen ve jménu, stejného prvního nebo posledního písmene, podle toho, jak se rýmují, atd.).

¹² Aktivity jsou převzaty z publikace *Education for Diversity – Program for adults working with and for children – Toolkit*, 2018, ISSA.

- Každá skupina dostane velký papír, na kterém jsou napsaná jména všech dětí (jména na něj mohou zapsat starší děti).
- V malých skupinkách se baví o následujících tématech (témata můžete upravit podle věku): význam jména, jak ho dostaly, zda se jim líbí, jak jim říkají doma, jak chtějí, aby se jim říkalo ve školce/škole).
- Zapište si, k čemu děti dospěly.
- Na závěr by každá skupina měla ostatním říct, o čem se členové skupiny bavili. Vy jim pomozte vymyslet, jaké si z toho mohou vzít ponaučení (např. kdo jim dal jejich jméno, kolika z nich se jejich jméno líbí atd.).

POZNÁMKA: Tato aktivita je vhodnější pro starší děti a pro děti, které mluví stejným jazykem. S mladšími dětmi můžete provést pouze první část aktivity bez skupinové diskuse.

Činnost: Patříme k sobě – Budování komunity

Touto aktivitou pomůžete dětem, aby pochopily, že se i přes nejrůznější odlišnosti všechny do skupiny hodí, že spolu mohou pracovat a společně se učit.

Popis činnosti

- Řekněte dětem, aby nakreslily svůj autoportrét a zastříhly jej jako skládačku (jeden autoportrét tvoří jeden díl skládačky (viz foto)).
- Společně s dětmi vytvořte plakát a najděte místo ve třídě, kam ho umístíte. (Požádejte děti, aby napsaly svá jména, pokud to nedokáží, napište je za ně.)
- Zeptejte se dětí, jestli si myslí, že se k sobě všichni ve třídě hodí. Pokud ne, proč? Co by měly změnit?

POZNÁMKA: nedovolte dětem, aby jednotlivé děti z něčeho obviňovaly – požádejte je, aby se zamyslely nad přátelstvím, nad tím, co pro sebe navzájem dělají, atd.

- Aktivitu zakončete tím, že každé dítě řekne, co udělá pro to, aby se jeho třída stala společenstvím.

POZNÁMKA: Tuto aktivitu můžete také provést tak, že pořídíte fotografie obličejů dětí, zvětšíte je, zalaminujete a vystříhnete ve formátu skládačky (jako v předchozí aktivitě) a použijete je k rozhovoru o podobnostech a rozdílech mezi dětmi a k sestavení skládačky s fotografiemi.

POZNÁMKA: Tuto aktivitu lze provádět s mladšími i staršími dětmi. Rozdíl je v úrovni diskuse během ní. Důležitou roli hraje také společný jazyk.

Činnost: Moje silné stránky – naše silná stránka

Prostřednictvím této aktivity se vytvářejí podmínky pro to, aby děti mohly oslavovat svoje silné stránky a na jejich základě se propojit s ostatními.

Popis činnosti

- Dejte každému dítěti čtvercový list papíru (A5 – polovina papíru A4) a řekněte jim, aby nakreslily něco, co je ztělesňuje, co vyjadřuje jejich silné stránky, něco, na co jsou hrdé, díky čemu jsou jedinečné, důležité a hodné úcty.
- Až skončí, požádejte každé dítě, aby se postavilo a řeklo, co na sobě má rádo a na co je hrdé.

- Vezměte velký papír a řekněte dětem, aby na něj nalepily své papíry. Ujistěte se, že napsaly svá jména, a na co jsou hrdé. Pokud to nemohou udělat ony, udělejte to za ně vy.
- Na horní stranu papíru napište: „Naše silné stránky“ a společně s dětmi rozhodněte, kam papír umístíte.
- Bavte se s dětmi o tom, že teď už vědí, v čem jsou jejich kamarádi dobří, a v čem se na ně mohou spolehnout, když to bude potřeba.
- Na závěr uspořádejte skupinové objetí.

POZNÁMKA: Tato činnost vypadá velmi jednoduše, ale pro mnoho dětí, zejména ze zranitelných skupin, může být velmi obtížná. Pokud víte, že pro některé děti ve skupině bude těžké mluvit o sobě hezky, využijte ještě před začátkem činnosti každé příležitosti, abyste děti pochválili za to, co udělaly. Chtějte od nich, aby mluvily o tom, co se na nich lidem líbí, apod. **Nenechte děti soutěžit, kdo je lepší apod. Zdůrazněte, že každý má své přednosti.**

Činnost: Rodinná zeď

Prostřednictvím této činnosti dětem pomůžete, aby se ve třídě cítily lépe a navzájem se dozvěděly něco o svých rodinách. I vy tak můžete získat informace o jejich rodinách. **Pokud víte, že některé dítě ztratilo některé rodinné příslušníky anebo je od nich odloučené, buďte při této činnosti obezřetní.**

Stačí na zeď umístit rodinné fotografie, nebo pokud je nemáte, kresby s rodinnými příslušníky a napsat jména dětí.

Rodinné stěny a knihy, které napsali a vyrobili členové rodiny, jsou jen jedním ze způsobů, jimiž můžete přivést rodiny dětí do třídy. Fotografie dětí, jak dělají něco ve školním prostředí, nebo knihy, které zachycují jejich dny, projekty, na kterých pracovaly, také dětem pomáhají, aby viděly samy sebe a vnímaly, že do tohoto prostředí patří. Hlavní roli ve třídě by místo komerčních materiálů měly hrát výtvarné práce, slova a výtvary dětí. Jejich práce vždy rozmísťujte ve výšce jejich očí, aby na ně viděly.

Činnost: Moje rodina pochází z...

Tato aktivita může dětem pomoci seznámit se s typickými prvky kultury, ze které pocházejí jejich předkové. Potřebujete materiál na výrobu knih.

Popis činnosti

- Řekněte každému dítěti, aby vytvořilo knihu o historii své rodiny. Nechte je do knihy nakreslit (lze využít i fotografie, pokud je máte) svoje prarodiče a další příbuzné. Kniha může obsahovat například informace o tom, co rodinní příslušníci rádi jedí, jakým jazykem mluví, jaké hrají hry, jaké zvyky dodržují.
- Do této činnosti můžete zapojit i rodiče na rodičovských schůzkách. Požádejte je, aby si s dětmi povídali o historii jejich rodiny nebo aby vyplnili formulář, který pro ně předem připravíte.
- Udělejte výstavu na stěně. Zahrajte si hry jako pexeso nebo hru, kdy budete fotografii spojovat s konkrétním jménem.
- Vytvořte štítky se jmény dětí, jejich rodin a přátel. Zahrajte si hru na spojování fotografií se jmény.
- Děti mohou mezi sebou porovnávat fotografie tak, že se budou oceňovat rozdíly mezi námi, ale i to, co nás spojuje.

Můžete také použít plakát nebo mapu země a požádat rodiče, aby společně s dětmi označili místa, odkud pocházejí (města, vesnice) a kde mají rodinu a přátele. Můžete použít i mapu světa a provést podobnou aktivitu. Tato činnost je velmi důležitá pro děti migrantů a uprchlíků, protože si mohou udržet spojení s místem, odkud přišly, a ukázat sociální síť, do které patří. Navzdory obtížím, s nimiž se rodiny potýkají, má práce se vzpomínkami a udržováním kontinuity pomocí pozitivních vzpomínek na lidi a místa ozdravný účinek.

Můj domov a moje rodina¹³

Prostřednictvím této aktivity dáte dětem příležitost dozvědět se o rodinách ostatních, posílíte jejich pocit sounáležitosti a vytvoříte příležitost, aby si děti mezi sebou povídaly o svých rodinách, o lidech, kteří v jejich životě mají důležitou úlohu, a o tom, jak žijí nebo žily.

Materiály:

- krabice od bot nebo jiné kartonové krabice menších rozměrů
- papír
- nůžky
- barvy
- lepidlo
- různé pomůcky: vlna různých barev, provázky atd., staré katalogy, reklamní letáky

Popis činnosti

- Moje rodina a důležití lidé v mém životě. Děti sedí v kruhu a vyprávějí o svých rodinách, místech, kde žijí, a o tom, kdo je pro ně v životě důležitý. (může trvat i týden).

¹³ Zdroj: karty na kreativní aktivity, které společně vypracovaly organizace Kinderkunst Zentrum Berlin, UNICEF a ISSA v roce 2016/17.

- Výroba bytu. Každé dítě si přinese nebo dostane kartonovou krabici nebo krabici od bot a v ní si vybuduje byt (místo, kde žije) – maluje, vyrábí nábytek atd.
- Představení důležitých osob. Nakreslí důležité osoby svého života a vystřihnou je z papíru. Mohou je někde v domě přilepit nebo je tam prostě vložit. (Připomeňte jim, že nesmějí zapomenout samy na sebe.)
- Vytvořte prostor, kam lze umístit všechny krabice, aby se k nim děti dostaly, mohly se k nim vracet a ukazovat je spolužákům a zároveň si povídat o svém životě, rodině a důležitých lidech.
- Stejnou aktivitu mohou děti využít k vytvoření svého vysněného domu nebo bytu a umístit do něj všechny, které mají rády.
- Podobnou aktivitu můžete využít také k tomu, abyste s dětmi postavili vysněnou školu a komunitu a pak se bavili o tom, jak v ní budou lidé žít, apod.

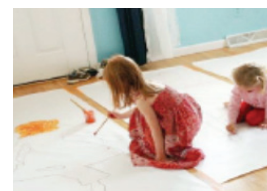
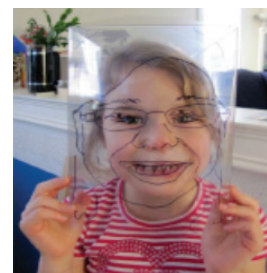
Důležité tipy pro pedagogy:

- Tuto aktivitu lze organizovat s dětmi ve věku od 4 do 9 let a můžete ji přizpůsobit různým věkovým kategoriím tím, že úkoly ztížíte nebo zjednodušíte nebo necháte děti, aby ji dělaly samostatně, případně jim poskytnete větší pomoc.
- Tato činnost může trvat týdny i měsíce a lze ji snadno začlenit do tematických plánů (Jak lidé žijí) nebo do malých projektů zaměřených na to, v jakých podmínkách různí lidé žijí.
- Rozhovory spojené s touto činností mohou být velmi citlivé. Musíte si být jisti, že je každé dítě na svůj domov hrdé, že je v něm šťastné, že je šťastné se svými příbuznými a blízkými.
- Je v pořádku se s dětmi bavit o tom, že místa, kde žijeme, jsou rozdílná, **ale že všechny naše rodiny mají velkou hodnotu a všichni máme své domovy rádi.**

Autoportréty

Výroba autoportrétů je velmi inspirativní. Používejte k tomu různé materiály a pomůcky. Podívejte se na fotografie.

Měli byste na stěny napsat jména dětí a k nim umístit jejich kresby.

Doporučujeme sbírat dětské práce, zejména ty, které oslavují jejich silné stránky, jejich identitu a místo původu – například autoportréty a krabice od bot z aktivity Můj domov a moje rodina. Když děti opouštějí tábor a školku, mohou si tyto výrobky vzít s sebou. Mohou v nich hledat jistou útěchu při odchodu.

Tipy na řešení konfliktů a incidentů spojených s diskriminací¹⁴

Máme tendenci vnímat uprchlíky jako homogenní skupinu a popíráme, že mezi nimi, stejně jako mezi jinými jednotlivci a různými skupinami může docházet k diskriminačním incidentům.

Lidé z praxe, kteří vidí, že děti některé dítě vylučují z kolektivu, škádlí je, nadávají mu, šikanují je apod., by měli postupovat následujícím způsobem:

- Pokud chcete, aby se děti naučily chovat s respektem a bez předsudků, je třeba reagovat okamžitě. Nikdy tento druh incidentů neignorujte a nespolehejte na to, že se chování změní samo od sebe.
- Obratě se přímo na dítě, které urazilo druhé dítě, a klidným, ale pevným tónem mu řekněte: „Takové chování je v naší třídě nepřipustné. Nemůžeš svojí kamarádce Ashe říkat, že je ošklivá Afghánka. To ji zraňuje a uráží.“
- Pokud jste se ve třídě dohodli na pravidlech chování, odvolejte se na ně a zdůrazněte, že určité druhy chování a reagování nejsou vhodné. Neobviňujte dítě, ale řešte jeho chování (např. místo „Jsi hrubý,“ můžete říci „Ke svému kamarádovi ses choval hrubě“).
- Utěšte dítě, které se stalo terčem diskriminace a urážení, a pomozte mu, aby vyjádřilo svoje pocity, např.: „Myslím, že když ti Mira řekla, že jsi ošklivá Afghánka, cítila ses našťavaná a smutná a to je v pořádku. Všichni chceme, aby se k nám ostatní chovali s úctou.“
- Pobídněte dítě, které urazilo druhého, aby se pokusilo vcítit do jeho pocitů, např.: „Jak by ses cítil ty, kdyby ti někdo řekl něco, co se ti nelíbí?“ Tím podpoříte jeho empatii.
- Potvrďte hodnotu obou dětí. „Má jinou pleť než ty, pochází z jiné země, je to Afghánka. Tím je výjimečná a jedinečná. Ty jsi taky výjimečný. Každý je jiný. Někteří lidé jsou ze Sýrie, jiní z Afghánistánu. Někteří lidé mají modré oči a někteří hnědé. Někteří lidé mluví arabsky a někteří paštunsky nebo darí. Každý je jiný. Pro mě jste důležití oba dva, záleží mi na vás obou.“
- Nabízejte dětem vhodná slova a jděte jim příkladem. Využijte tuto příležitost, aby se z ní děti také poučily: „Asha je Afghánka a měl bys ji oslovovat takhle...“
- Zapojte celou skupinu a využijte příležitost k zahájení rozhovoru. Téma a způsob, jakým se bude rozhovor vyvíjet, závisí na věku dětí. „Nikdo nechce, aby o něm ostatní říkali, že je hloupý, aby ho zesměšňovali kvůli jeho národnosti, to mu ubližuje. Máte podobné zkušenosti? Zranilo vás, když o vás někdo mluvil hrubě? Co jste tehdy udělali? Co byste chtěli, aby udělali oni?“ Pokud pracujete s mladšími dětmi, můžete využít loutky nebo panenky, abyste ukázali situaci, kdy někdo někomu nadává nebo ho vylučuje, a zeptali se dětí na pocity, které s tím souvisejí.

Když dojde ke konfliktu mezi dětmi, můžete použít následující postup založený na šesti krocích (Epstein, 2007).¹⁵

1. Přistupujte k situaci klidně; zastavte jakékoli zraňující jednání.
2. Uznávejte pocity dětí, aniž byste soudili.
3. Shromažďujte informace, aby všechny zúčastněné děti mohly vyjádřit svůj názor.
4. Pokuste se problém formulovat jinými slovy.

Pokud vy a děti nemluvíte stejným jazykem, používejte neverbální komunikaci a různé pomůcky, které si můžete připravit předem. Můžete mít políčko s obrázky různých řešení nebo emotikony (více než jeden emotikon na vyjádření stejného pocitu, během konfliktu totiž více dětí může cítit totéž). Děti mohou pomocí emotikonů vyjádřit své pocity. Mohou si také prohlédnout obrázky různých řešení a vybrat si ta, která se jim líbí. Vždy konflikt zastavte a děti oddělte.

¹⁴ Převzato z: Úřad irského ministerstva pro děti. 2006. *Diversity and equity guidelines for childcare providers*. https://www.dcy.gov.ie/documents/childcare/diversity_and_equality.pdf a publikace *Insensitivity to Physical, Racial, or Ethnic Differences*, Lesia Oesterreich, M.S., National Network for Child Care - NNCC. Člen CYFERNET, poradenské služby sítě Children Youth and Family Educational Research Network (1995).

¹⁵ Tankersley, D., S. Brajkovic, S. Handzar, R. Rimkiene, R. Sabaliauskiene, Z. Trikić a T. Vonta. (2010). *Putting knowledge into practice: A guidebook for educators on ISSA's Principles of Quality Pedagogy*. Nizozemsko: International Association Step by Step.

5. Zeptejte se na nápady ohledně řešení a společně z nich jedno vyberte. Pokud děti nepřicházejí s dobrými nápady, pomozte jim příklady, nabídněte alternativní návrhy, navrhněte kompromisy a dodržujte pravidla.
6. Podle potřeby poskytněte následnou pomoc nebo podporu, aby se děti usmířily. Pomozte dětem, aby konflikt překonaly.

Zmírnění stresu v rodinách a nátlaku na rodiny

Jak jsme již zmínili, rodiny uprchlíků mohou z mnoha různých důvodů zažívat stres. Mnoho uprchlických rodin se bude vzpomínat na zkušenosti, které je vedly k opuštění domovské země. Mnoho uprchlíků také může zažívat složité životní situace, například musí čelit chudobě, protože v zemi původu museli zanechat svůj majetek, a nezaměstnanosti. Uprchlíci obvykle žijí v nejistotě a chybí jim stabilita, což pro rodinu představuje další stres. Nejistota v nich vyvolává pocit bezmoci a beznaděje, protože nemají kontrolu nad vlastní budoucností.

Stres způsobují vnitřní a vnější stresory. Vnitřní stresory zahrnují naše pocity a očekávání, zatímco vnější stresory vycházejí z prostředí a událostí, které se odehrávají kolem nás. Vnitřní stresory ovlivňují schopnost reagovat na vnější stresory a vyrovnat se s nimi.

Pro uprchlickou rodinu jsou nejčastějšími stresory:

Vnitřní stresory	Vnější stresory
<ul style="list-style-type: none"> • Hněv • Ostych • Strach • Zklamání • Pocit selhání v roli rodiče • Ponížení • Hanba 	<ul style="list-style-type: none"> • Fyzické prostředí, přeplněné tábory a přijímací střediska • Bezdomovectví • Nedostatek příjmů • Zranění a špatný zdravotní stav • Chybějící přístup ke službám, např. děti nemohou chodit do školky, školy, k lékaři

Je důležité mít na paměti, že rodiče a pečující osoby z řad uprchlíků čelí dvojímu stresu spojenému s:

- jejich současnou situací a
- povinností hrát úlohu rodiče v náročné situaci

Naším úkolem je pomoci rodičům zvládat stres a bojovat proti němu tím, že si budou budovat odolnost vůči němu a posílí svou schopnost mu čelit. Musíme je také podporovat v jejich rodičovské roli tím, že jim poskytneme příležitosti hrát si s dětmi a poskytovat jim podporu: budeme jim naslouchat, budeme jim k dispozici, dokážeme jim poradit.

Jak v Řecku, tak v Německu v přijímacích střediscích / uprchlických táborech rodiče uváděli podobné problémy:

- jak znovu najít svoje silné stránky a schopnosti,
- jak se v náročných podmínkách uvolnit a nalézt potěšení z rodičovství,
- jak pečovat o děti a sami o sebe (po stránce fyzické a psychické),
- jak se vypořádat s matoucí zkušeností rodiče v přijímacím středisku / uprchlickém táboře,
- jak zvládat ztrátu a stres.

Podle UNHCR většina otců uprchlíků poskytuje svým dětem sílu a stabilitu v nejnebezpečnějších a nejtěžších obdobích jejich života. Při útěku chrání svoje děti před násilím a pronásledováním a budují jim nový život, když byli nuceni vše opustit. Když se jim nedaří tuto roli naplnit, mohou být velmi vystresovaní a depresivní. V naší práci bychom měli věnovat pozornost také otcům a zapojit je do aktivit s dětmi ve třídě.

<https://www.unrefugees.org/news/celebrate-the-strength-of-refugee-fathers/>

Pro zmírnění stresu u rodičů můžete:

Empatie	Chápejte, že se někteří rodiče ještě stále potýkají se stresem a nemusí být schopni trávit čas se svými dětmi nebo je podporovat v učení. Mějte na paměti, že rodičovství může být stresující i za normálních okolností. Pomozte rodičům uprchlíků pochopit, že nejsou sami a že stres je přirozený.
Trpělivost	Uvědomte si, že některé rodiny potřebují čas, aby si vybudovaly důvěru. Začněte tím, že si iniciativně promluvíte s rodiči a projevíte zájem o jejich děti i o ně. Radte jim, ale nikdy jim nevnucujte svůj názor.
Transparentnost	Vytvořte bezpečný prostor, kde se rodiny mohou setkávat a cítit, že tam jsou vítané. Zavedte pravidla, která budou zahrnovat důvěrnost, nezaujatý přístup a vzájemný respekt. Komunikujte vhodným jazykem a stylem. Ujistěte se, že máte jasné hranice, které sdílíte s ostatními rodinami, vyhněte se srovnávání rodin a věnujte se všem pečujícím osobám stejně.
Pozitivní	Používejte pozitivní jazyk, který rodiny povzbudí a nebude v nich vzbuzovat pocit viny. Chvalte rodiny za snahu a za to, co dělají pro své děti. Podělte se s rodinami o pokroky dítěte, protože díky tomu budou moct být hrdé na své děti a oceňovat jejich úspěchy.
Budování komunity	Organizujte zábavné akce, na kterých se budou moct rodiče seznámit s ostatními a pocítit podporu okolí.
Všímavost	Naučte rodiny cvičení zaměřená na všímavost, které používáte s dětmi.
Zapojení	Některé rodiny se mohou cítit posílené, když jim dáte příležitost něco udělat, a přispět tak k vaší práci s dětmi. Promluvte si s rodiči o jejich silných stránkách a zájmech a pokuste se je využít k tomu, abyste je informovali o aktivitách, např. je požádejte, aby přišli do mateřské školy a něco děti naučili, vyprávěli jim pohádky, uvařili s nimi svoje tradiční pokrmy apod.

**Rodinám nejlépe posloužíme, když s nimi budeme spolupracovat.
Zlepšení duševní pohody rodičů je zásadní pro pohodu dítěte.**

3. Podpora dětí, které nemluví řecky

Jedním z klíčových problémů při poskytování příležitostí k učení a rozvoji dětem uprchlíků je jazyková bariéra. Pro učitele mateřských škol je náročné a frustrující, že s dětmi a rodinami nemohou komunikovat. Na druhou stranu jazyková bariéra zvyšuje u dětí stres a celkový pocit bezradnosti a neschopnosti.

Mnoho dětí, které přišly do Řecka, mají jen nevalnou naději, že se dostanou do zemí, které považují za konečný cíl své cesty. Většina z nich bude muset zůstat v Řecku a vstoupit do řeckého vzdělávacího systému. Z hlediska dalšího vzdělávání a jejich duševní pohody je tedy zásadní poskytnout jim podporu při učení se novému vyučovacím jazyku.

Ideální by bylo, kdyby učitelé měli k dispozici asistenty, kteří hovoří jazykem (jazyky), jímž mluví děti, anebo rodiče, kteří jim mohou pomoci, aby se děti naučily nový jazyk a zároveň si zachovaly svůj mateřský jazyk. To bohužel často není možné.

Při práci s dětmi, které nemluví vaším jazykem, je třeba věnovat pozornost především těmto otázkám:

Dejte dětem příležitost učit se a upevňovat si i svůj první jazyk. Výuka nového jazyka navazuje na znalost prvního jazyka. Používejte první jazyk každého dítěte ve třídě/skupině; naučte se některá slova nebo fráze v jazyce (jazycích) dětí; vytvořte společně s dětmi a rodiči slovníček nejdůležitějších slov; označte materiály nápisy v různých jazycích atd.

Nejllepším způsobem, jak se naučit nový jazyk, je interakce - mluvíte s dětmi řecky (nebo v jiných vyučovacích jazycích), kdykoli to jde. Požádejte o totéž ostatní personál ve školce nebo v táboře. Uvědomte si, že jazyk se nejlépe učí ve funkčním/smysluplném prostředí, a ne izolovaně, kdy je jediným cílem učení se jazyku.

Vyzvěte rodiče a děti, kteří nemluví řecky, aby ve třídě mluvili svým jazykem. Mohou ostatním dětem vyprávět příběh, naučit je písničku, říkanku, některá slova atd.

Nedovolte, aby se ostatní posmívali dětem, které neumějí dobře řecky. Buďte pevní. Nedovolte žádné zahanbování.

Doporučené strategie¹⁶

- **Mluvte pomalu a dělejte pauzy** – měli byste používat svůj přirozený rytmus řeči, ale mezi větami dělat delší pauzy.
- **Buďte trpěliví a vyčkejte** – když mluví dítě, aktivně mu naslouchejte a v rozhovoru nedominujte.
- **Mluvte jasně** – omezte používání neformální mluvy a žargonu. Zdůrazňujte slova, která jsou pro pochopení vysvětlovaného pojmu klíčová.
- **Věnujte pozornost intonaci** – věnujte pozornost intonaci, která často ovlivňuje význam slova. Pokud to bude nutné, zdůrazněte pauzy mezi slovy a větami, ale ne nepřirozeným způsobem.
- **Potvrďte dítěti, že mu rozumíte** – když se dítě snaží mluvit novým jazykem, reagujte na všechny jeho projevy tak, že mu dáte najevo, že rozumíte, co chce říct. Nepřehlížejte jeho snahu komunikovat.
- **Přechod od jednoduchých vět ke složitějším** – začněte s nejjednoduššími větnými konstrukcemi; když uvidíte, že dítě dělá pokroky, začněte používat složitější formy. Například začněte slovy „Děti se učí písničky“ místo toho, abyste říkali: „Říkanky a písničky se zpravidla učí děti v předškolním věku.“
- **Rozvíjejte a rozšiřujte to, co dítě říká** – opakujte, co dítě říká, a přidejte pár nových informací. Například když dítě řekne „míč“, řekněte: „Ano, míč. Červený míč.“
- **Názorně dítěti předvedte požadovanou odpověď** – předvedte dětem zvuk, slovo nebo gramatický jev, který zatím samy neumí použít. Příklady lze také použít k tomu, abyste dětem ukázali, co mají říkat nebo dělat.
- **Vyprávějte** – mluvíte o všem, co dítě dělá, jako byste to popisovali někomu, kdo ve třídě není a nevidí to. Cílem vyprávění je propojit hru, práci a činnosti dítěte s jazykem.
- **Dejte dětem dostatek času na zpracování toho, co slyšely** – nepřecházejte příliš rychle k novým otázkám nebo příkladům.
- **Věnujte pozornost slovní zásobě** – používejte slova, která se používají nejčastěji. Vysvětlujte neznámé pojmy. Používejte synonyma, ale ne příliš mnoho, protože by to mohlo dítě zmást.

Děti někdy potřebují nové slovo slyšet až 40krát nebo vícekrát, než ho samy dokáží správně použít.

¹⁶ Převzato z <https://www.reyn.eu/app/uploads/2017/04/Korak-po-korak-Reyn-brosura-Cujes-li-me-ENG-preview-small1.pdf> a z materiálů vytvořených Dawn Tankersley pro online kurz *Multilingual Language Development in Young Children a programu organizace ISSA pro děti Education for Diversity – Program for Children*.

- **Používejte krátké, méně složité věty** – vynechejte předložky, které nejsou pro význam sdělení rozhodující, a místo zájmen používejte jména.
- **Používejte nová slova v jejich přirozeném kontextu** – používejte nová slova a větné konstrukce v kontextu, který děti už znají.
- **Opakování důležitých slov** – když řeknete stejnou věc vícekrát, má dítě více příležitostí „zachytit“ význam slova, které opakujete. Slovo lze zdůraznit také tím, že ho častěji umístíte na začátek nebo na konec věty.
- **Naslouchejte** – snažte se dětem více naslouchat a povzbuzujte je, aby mluvily, místo abyste sami dominovali konverzaci.
- **Používejte konkrétní materiály** – používejte předměty, fotografie, grafické poznámky a videomateriál. U všech nových slovíček uvádějte názorné ukázky, aby si je děti snáze zapamatovaly.
- **Používejte neverbální prvky** – používejte gesta, pohyby, řeč těla a sehravejte role.
- **Dvojazyčné/vícejazyčné pojmenovávání** – označujte předměty a části třídy dvěma jazyky. Ve dvojazyčných nápisech vždy používejte dvě různé barvy: jednu barvu pro jeden jazyk, druhou pro druhý (nebo použijte více barev, pokud máte ve skupině více jazyků).
- **Výukové materiály** – ve třídě by měly být materiály motivující děti k rozvoji jazykových dovedností: knihy, obrázkové knížky, divadelní loutky, zvukové nahrávky, pera, papíry, komiksy.
- **Povzbuzujte děti, aby spolu mluvily.**
- **Vytvořte v nich pocit hrdosti** – začněte tím, co děti již znají, a povzbudte je, aby vyprávěly o svých dosavadních zážitcích.
- **Projevujte nadšení, důvěru, ale také trpělivost** – díky tomu budou děti moct s jazykem experimentovat, místo aby se vzdaly.
- **Otevřeně a přímo děti chvalte a povzbuzujte.**

Toto jsou pomůcky, které vyvinuli studenti Univerzity v Patrasu během své letní stáže – první pomůcka slouží k vyjádření emocí, druhá k povídání o počasí a třetí k povídání o ročních obdobích.

(Stellakis N. a Spiliopoulou G., Katedra pedagogických věd a předškolní výchovy Univerzity v Patrasu)

Důležitou roli hraje **prostředí, které podporuje učení se jazyku a rozvoj gramotnosti**.¹⁷ Využijte všech prostředků, které máte k dispozici, abyste do třídy vnesli jazyk (jazyky). K tomu mohou být užitečné následující tipy:

- **Denní rozvrh** a další přehledy jsou po celé místnosti vyvěšené dětem na očích; učitelé kombinují kresby, obrázky a psaná slova, a to jak v tiskacím, tak v psaném písmu.
- **V každém koutku mají děti příležitost číst, psát a mluvit**; cokoli děti vytvoří, napíšou, vyrobí, vyškrobou, je vyvěšeno dětem na očích, aby na to mohly být hrdé; děti jsou podporovány v tom, aby si s jazykem „hrály“ různými způsoby (vymýšlejí slova, vymýšlejí příběhy, kde jsou slova v textu na nesprávném místě, píší tak, jak chtějí, píší na různé povrchy, zpívají legrační písničky atd.).
- **Ve třídě je knihovna** nebo alespoň jeden koutek nebo police s knihami, časopisy, periodiky, komiksy atd.; jsou zde materiály potřebné k vyprávění příběhů a dramatizaci; k dispozici jsou různé knihy (pokud možno 5 až 8 knih na dítě); knihy jsou přístupné, aby si je děti mohly vzít, kdykoli chtějí; knihy jsou umístěny tak, aby děti viděly titulní stranu; je zde rovnováha mezi tím, co by mohlo být považováno za knihy „pro kluky“ a „pro holky“, a také knihy, které ukazují gender v nečekaných rolích, a knihy na různá témata související s rozmanitostí, rovností, spravedlností; v této části místnosti by měly být polštáře, matrace atd.
- **Štítky**: funkce čtení a psaní se ukazuje v mnoha různých kontextech (např. štítky v různých jazycích jsou na materiálech, předmětech, koutcích určených pro různé činnosti) – to je nejlepší způsob, jak u dětí rozvíjet „vnímavý slovník“.
- Je zde mnoho příležitostí pro **dramatizaci, hraní rolí a symbolickou hru**.
- **Děti mohou používat počítače** – existuje mnoho programů, které podporují ranou gramotnost a osvojování jazyka.
- **Pedagogové dětem čtou nebo vyprávějí příběhy** alespoň jednou denně; pokud je to možné, tak i vícekrát. Čas na čtení může být kdykoli.
- **Dětské kresby a malby se posílají rodičům nebo se s nimi sdílejí** – díky tomu může mezi rodiči a dětmi dojít k velmi důležitým rozhovorům; také to rodičům pomůže vidět pokroky, které jejich děti dělají. Mohou se také dozvědět o vaší práci s dětmi.
- **Děti si ze školky odnášejí knihy do místa svého bydliště** – rodiče pak mohou dětem častěji číst. Pokud jsou rodiče negramotní, stejně jim můžete knihy poslat, aby si s dětmi prohlíželi obrázky a společně si o nich povídali. V podmínkách tábora to může být náročné, proto se rozhodujte podle stávajících podmínek.
- **Pedagog** pravidelně a průběžně **ukazuje, jak lze používat materiály pro čtenářskou gramotnost**.

Udržujte tradice komunit a rodin, ze kterých děti pocházejí. Sbírejte hudbu, tradiční písně, ukolébavky, tradiční hry, zvyky, příběhy a pořekadla. Požádejte o pomoc rodiče. Mohou vám zaspívat, abyste pořídili nahrávku, kterou budete používat při každodenních činnostech. Pokud rodiče neumějí číst a psát, pokuste se najít někoho, kdo vám pomůže. Začleňte tento prvek do každodenní práce. Například tradiční hry můžete používat jako zahřívací aktivity. Pokud máte děti z různých kulturních a jazykových prostředí, připravte si plán, jak ve třídě zajistit rozmanitost.

¹⁷ Převzato z Trikić, Z., Ionescu, M. (Ed.)(2012). *Building Opportunities in Early Childhood from the Start, the Teachers' Guide to Good Practices in Inclusive Early Childhood Services*, Roma Education Fund – http://ftp.issa.nl/sites/default/files/AGS_Good_Practice_Guide.pdf a z Blashka, J.K. (1998), VIEWS (jaro, 12–13, 23).

- **Koutky ke hraní a učení mají jasně vymezený prostor** – výzkum ukázal, že vhodně navržené a vybavené prostory často motivují děti k tomu, že si samy vyberou materiály související s gramotností. Knihy a psací potřeby mohou být k dispozici ve všech koutcích.
- **Nástěnné slovníky**, které obsahují obrázky a slova v různých jazycích (kterými mluví děti ve skupině/třídě).

Barvy – nástěnný slovník¹⁸

Učitel na papír formátu A3 vytiskne nebo nakreslí různobarevné kruhy a pověsí ho na zeď, aby děti denně měly přístup k barvám. S pomocí dětí a členů rodiny doplní názvy barev ve všech jazycích, kterými děti ve skupině mluví (na fotografii učitelka použila angličtinu, francouzštinu, arabštinu a perštinu). Děti se učí pojmenovávat barvy v řečtině a ve svém jazyce.

	Ελληνικά	Αγγλικά	Γαλλικά	Αραβικά	Φαρσί
	Κόκκινο	Red	Rouge	أحمر (Ahmar)	قرمز (Ghermez)
	Μωβ	Purple	Pourpre	ارجواني (Urjuwaani)	ارغوانی (Arghavâni)
	Μπλε	Blue	Bleu	أزرق (Azraq)	آبی (Âbi)
	Πράσινο	Green	Vert	أخضر (Akhdar)	سبز (Sabz)
	Κίτρινο	Yellow	Jaune	أصفر (Asfar)	زرد (Zard)
	Πορτοκαλί	Orange	Orange	البرتقالي (Burtuqali)	نارنجی (Nârenji)

	Ελληνικά	Αγγλικά	Γαλλικά	Αραβικά	Φαρσί
	Γκρι	Grey	Gris	رمادي (Rmadi)	خاکستری (Khâkestari)
	Άσπρο	White	Blanc	أبيض (Abyad)	سفید (Sefid)
	Ροζ	Pink	Rose	زهري (Zahri)	صورتی (Surati)
	Καφέ	Brown	Marron	بني (Bunni)	قهوه‌ای (Ghahveyi)
	Μαύρο	Black	Noir	أسود (Aswad)	سیاه (Siyâh)

¹⁸ Tuto aktivitu představili Stellakis N. a G. Spiliopoulouová z Katedry pedagogiky a předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu a byla realizována v mateřských školách během letních programů.

Činnosti podporující osvojování jazyka

Můžete také využít některé z následujících aktivit. Většina z nich nevyžaduje znalost jazyka, ale pomáhá při učení jazyka a posiluje komplexní rozvoj dítěte.

Aktivity s pohybem – Kreativní pohyb¹⁹

Každodenní příležitost ke kreativnímu pohybu může značně ovlivnit každodenní život dětí, protože je to jak fyzická aktivita, tak prostředek k sebevyjádření. Nabízí bohatý zážitek z objevování a tvoření, navíc spojený s živým pohybem.

Kreativní pohyb dává dětem příležitost ovládat svoje tělo a rozvíjet povědomí o pohybu v prostoru spolu s ostatními dětmi. Je příjemný, odbourává stres, posiluje svaly, vytrvalost a zlepšuje obratnost a koordinaci. Díky němu se děti seznámí s dodržováním pokynů, posloucháním signálů, ohleduplností vůči druhým v pohybu a během pobytu ve stejném prostoru. Méně známá a prozkoumaná je skutečnost, že kreativní pohyb v předškolním věku přispívá k rozvoji schopnosti řešit problémy, kriticky myslet, k rozvoji jazyka a pracovní paměti. Výzkum ukazuje, že pohyb a cvičení mohou podnítit růst nových mozkových buněk a usnadnit učení.²⁰ Kreativní pohyb umožňuje malým dětem klást otázky a hledat odpovědi a inovativní řešení problémů pomocí vlastního těla.

S kreativním pohybem jsou spojeny čtyři prvky a aktivity, které kolem nich lze organizovat²¹:

- **Variace pohybů různých částí těla:** Například pochodovat s rukama nad hlavou, pokrčit jedno koleno, zatímco druhé je napnuté, chůze po špičkách apod.
- **Prostorové variace:** Pohyb dozadu, do stran, otáčení, čtvercový vzor atd.
- **Časové variace:** Pomalý/rychlý pohyb; zastavit po sedmi krocích atd.
- **Energetické variace:** Pohyb jako ve vodě, jako v tekutém písku, pohyb bosýma nohama po rozpáleném písku, pohyb bez zvuku atd.

Další pomůcky, například šátek nebo hedvábná látka, stuhy na krátkých tyčích nebo obruče, dodají volným pohybovým aktivitám další rozměr a zkomplikují je. Malé hudební nástroje, malé baterky nebo světelné řetězy, plyšová zvířátka nebo dokonce klobouky mohou v dětech podnítit představivost, aby hledaly nové druhy pohybu.

Kreativní pohyb se může stát také strategií pro případy, kdy jsou děti neposedné, když stojí ve frontě na mytí rukou a čekají, až na ně přijde řada, nebo dokonce během sezení v kroužku. Můžeme je zabavit tím, že jim nabídneme různé způsoby vrtění (např. lokty nebo kolena), mohou se vrtět, než napočítáme do určitého počtu, a pak zastavit; můžeme jim říct, aby se pohybovaly rychle nebo pomalu. Můžeme je požádat, aby se vrtěly ve tvaru trojúhelníku.

Kreativní pohyb může zahrnovat i učení tradičních tanců z různých zemí. Děti mohou učitele a své vrstevníky učit tradiční tance své země a učitelé je mohou učit řecké tance. Zapojit se mohou i rodiče.

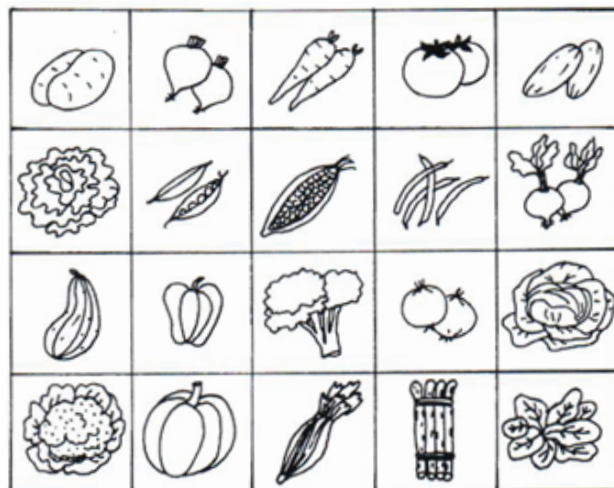
¹⁹ Převzato z: *Child-centered, democratic preschool classrooms: The Step by Step Approach*, 2018.

²⁰ Ratey 2008, Ratey, J. (2008). *SPARK: The revolutionary new science of exercise and the brain*. New York: Little, Brown.

²¹ Dow, C. (2010). *Young children and movement: the power of creative dance*. *Young Children*. National Association of Education for Young Children. <https://www.naeyc.org/tyc/files/tyc/file/V6N1/Dow2010.pdf>

Desky na lotto²²

Desky na lotto jsou desky s připevněnými obrázky nebo číslicemi, které se používají při různých srovnávacích hrách. Existují různé typy, ale u všech je potřeba pozorovat, porovnávat kartičky mezi sebou a rozpoznávat rozdíly mezi nimi. Tyto dovednosti jsou nejdůležitější při učení přírodních věd, matematiky a čtenářské gramotnosti. Desky na lotto mohou zahrnovat určování barev, číslic, ovoce a obrázků lidí a mohou být vytvořeny jako doplněk k práci s různými společenskovedními tématy. Pokud se například probírají druhy potravin, může učitel vytvořit tabule s ovocem, zeleninou a potravinami obsahujícími bílkoviny. Když bude učitel klást otevřené otázky, pomáhá dětem rozšiřovat slovní zásobu.

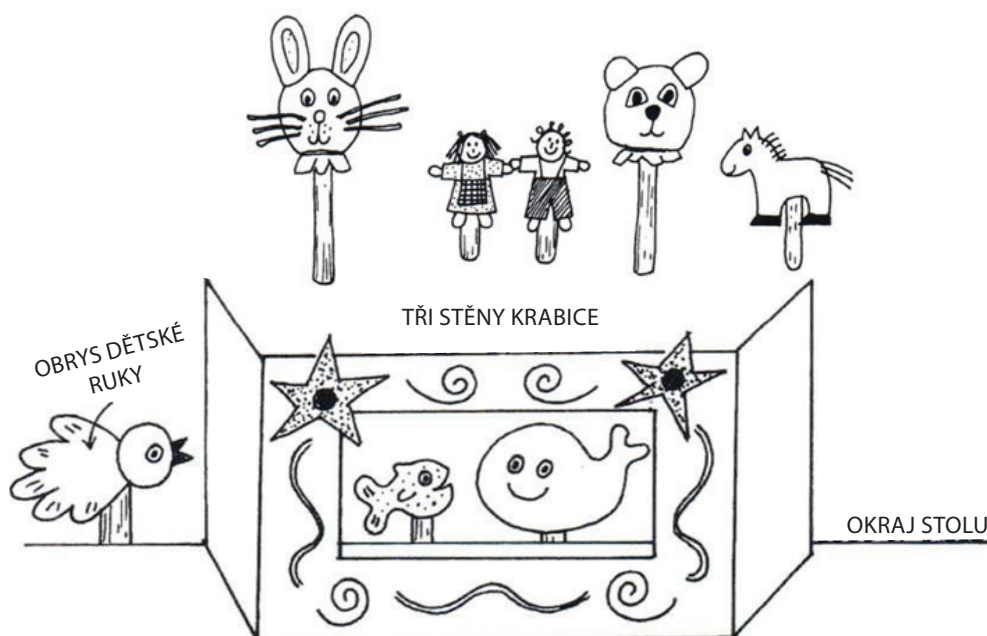
Názvy předmětů můžete zapsat v řečtině a v jazycích, kterými děti mluví.

Vytvořte kartičky, které budou odpovídat obrázkům na deskách.

Postupujte jako obvykle s lottem, ale zaměřte se na opakování slov v různých jazycích. Můžete při tom společně pracovat na nástěnném slovníku.

Loutkové představení²³

Loutky se používají k mnoha dramatickým hrám. Ať už jimi přehrajeme scénu z příběhu, prožijeme nějakou životní situaci nebo přehrajeme sen, děti je používají, aby nahlas řekly, co mají na mysli. Loutky u dětí stimulují přirozené používání jazyka. Používání loutek v dramatické hře má řadu přínosů: jazykové, sociální

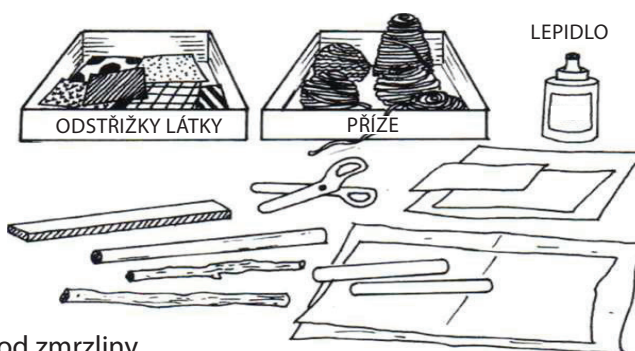
²² Coughlin A.P., Hansen K.A., Heller D., Kaufmann R.K., Rothschild Stolberg J., Burk Walsh K.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3-5 Years Old.* ISSA.

²³ Tamtéž.

a emocionální, jejich výroba navíc umožňuje dětem vyjádřit kreativitu a představivost. Když budete mít k dispozici různé druhy loutek (na špejli, prstové a v pytlíku), budou si děti moct vybrat, vymyslet nové situace a hra bude děti víc bavit.

Materiály:

- tyčky, velké větve
- malé papírové sáčky
- zbytky textilu, zbytky papíru
- lepidlo
- noviny nebo vata
- dřevěné lékařské špachtle nebo dřevěné tyčinky od zmrzliny
- příze, provázek, knoflíky, nůžky

Postup:

- Mladší děti mohou na tyčku natáhnout sáček a vycpat ho novinami nebo vatou.
- Učitel pomůže horní část sáčku přivázat k tyčce, čímž vznikne hlava.
- Dítě může na hlavu namalovat obličej, nebo na ni přilepit nějaké ozdoby.
- Oblékne ji tak, že si vybere kousek papíru nebo látky.
- Starší děti si užijí malování pohádkových postaviček na odolný papír. Když si postavičky vystřihnou, nalepí je na karton a připevní na dřevěné tyčky.

Činnost:

Některým dětem se během skupinových sezení nebo při vyprávění nechce mluvit. Když ale mají v rukou loutky, jako zázrakem začnou předstírat, že mluví loutka, a stávají se součástí dialogu. Pomocí těchto příkladů může učitel klást otázky a komentovat dění, aby rozproudil konverzaci: „Tohle dítě neusne bez pohádky. Umí vaše loutka vyprávět příběhy?“ „Jaký dezert má vaše loutka nejraději – ovoce, zmrzlinu nebo dort?“

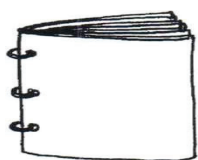
Možné rozšíření a obměny:

U starších dětí vytvořte jeviště (dobře poslouží velká kartonová krabice) nebo kulisy (napnuté prostěradlo). Děti namalují scénu loutkového představení.

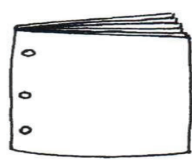
Kniha o mně²⁴

Literatura dětem přináší nové poznatky a podněty. Stimuluje myšlení a rozvoj jazyka. Pokud chcete v dětech vzbudit lásku ke knihám, každý den jim čtete a plánujte příležitosti, aby si knihy samy vytvářely. Tato aktivita dává dětem možnost volby, protože si samy vybírají témata a vycházejí z toho, co je zajímavé. Také při ní děti musí přemýšlet o tom, jaké knihy se dají vyrábět. Tvorba knih s dětmi umožňuje učitelům přizpůsobit obsah pro jakoukoli vzdělávací oblast. Také jim nabízí možnost doplnit třídní knihovnu knihami v různých jazycích a z různých kultur.

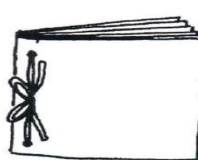
²⁴ Tamtéž.

KRUHY

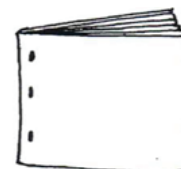
PŘIPÍNÁČKY

PROVÁZKY

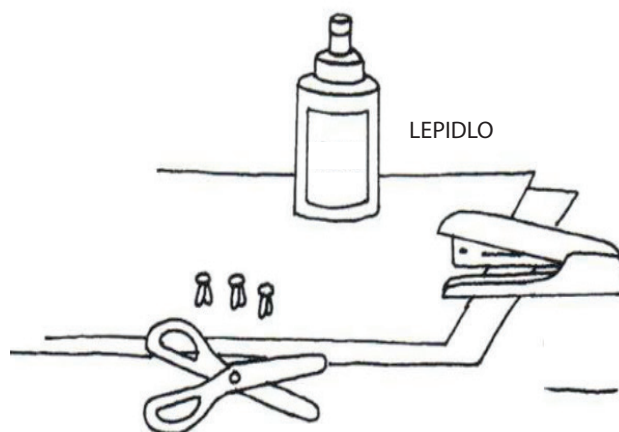
SEŠÍT SEŠÍVAČKOU

SEŠÍT SEŠÍVAČKOU

Materiály:

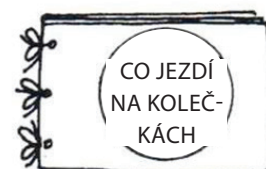
- silný barevný papír
- nůžky
- sešívačka
- gumičky
- karton
- provázek nebo lepidlo
- děrovačka
- kancelářské sponky
- staré časopisy, katalogy, přáníčka atd.

Během sezení v kruhu nebo ranního setkání dětem vysvětlíte, že budou tvořit „Knihu o sobě“. Každá kniha bude trochu jiná, protože každý člověk je jedinečný, ale zároveň si lidé jsou v mnohém podobní. „V čem jsme si všichni podobní?“ Časem by se do knihy mohly zařadit například otisky rukou, nohou, prstů, informace o počtu členů rodiny, o barvě mých očí, mojí oblíbené barvě, příběhy o mně, když jsem byl malý, mojí oblíbené činnosti, moje oblíbená slova v mém jazyce atd. Děti mohou učitelé diktovat a kreslit k vyprávění obrázky.

Hotové knihy by měl učitel umístit do čtecího a psacího koutku, aby si je děti mohly prohlédnout. Rády uvidí sebe i ostatní děti. Tato aktivita pomáhá dětem budovat pozitivní přístup k odlišnostem, protože si lépe uvědomují a chápou své vlastnosti a vlastnosti svých spolužáků.

Připravte si několik vzorků různě tvarovaných knih. Děti si vyberou tvar a téma knihy.

Používejte všechny jazyky, kterými se mluví ve vaší skupin. Vytvořte slovníček – názvy částí těla, důležitá slova atd. Můžete požádat rodiče nebo někoho z tábora, aby vám pomohl. Díky této aktivitě navážete kontakt s rodinami a naučíte se slovíčka z jazyků, kterými mluví děti a rodiny.

Zvuk jazyka²⁵

Během této aktivity budou děti mluvit o tom, jakým jazykem mluví ve své rodině. Rozpoznají rozdíly mezi těmito jazyky. U dětí se bude rozvíjet pocit hrdosti na příslušnost k vlastní kultuře a úcta k jiným kulturám.

K nahrávání dětí můžete použít telefon nebo počítač.

Popis činnosti:

Mluvte s dětmi o jazycích/dialektech, kterými mluví doma. Zkuste si tyto různé jazyky/dialekty nahrát na telefon (požádejte rodiče nebo děti). Přehrajte dětem několik různých jazyků/dialektů a nechte je hádat, o který jazyk/dialekt se jedná.

Nabídněte jim, že přeložíte jednu slavnou báseň do jejich rodného jazyka a napíšete ji na zeď nebo ji přednesete před celou třídou.

Další aktivity pro osvojení nového jazyka²⁶

Malé děti – mateřská škola

Tajný pytlík²⁷

Cílem této aktivity je učít děti rozpoznat a určovat nová slova a pojmy. Děti si pak zapamatují správné názvy a zařadí je do své slovní zásoby.

Pomůcky: sada obrázků, sada odpovídajících předmětů. V ideálním případě by se mohlo jednat o předměty známé z říkanek a písniček, které jste použili při říkadlových hrách nebo při dalších hrách uvedených níže.

Postup:

1. Obrázky dejte do sáčku a každému dítěti rozdejte jeden předmět. Vytáhněte z pytlíku jeden obrázek a řekněte, jak se jmenuje: „Mám koně. Kdo má koně?“
2. Dítě, které má koně, ho zdvihne a opakuje s vámi „Mám koně.“ Položte obrázek a předmět na podlahu tak, aby na něj všichni viděli. Děti mohou zazpívat písničku o koníčkoví. Když už jste prošli všechny obrázky a předměty a zazpívali si písničky spojené se všemi obrázky, mohou vám děti pomoci je uložit zpátky do pytlíku a přitom pojmenovávat jednotlivé předměty tak, jak je uklízíte.

Rybolov²⁸

Cílem této aktivity je přimět děti, aby používaly známá slova a výrazy. Při prohlížení obrázků a povídání o nich mají děti možnost pojmenovávat detaily a popisovat obrázky.

Pomůcky: rybářský prut (tyčka, provázek, magnet); obrázky zvířat, potravin a/nebo předmětů denní potřeby a odpovídající předměty; různobarevné rybičky z kartonu; kancelářské sponky

Postup:

1. Vyroberte si rybářský prut z tyčky, na jeden konec provázku přilepte malý magnet a druhý konec provázku připevněte na konec tyčky. Namalujte obrázky nebo použijte hotové kartičky, které najdete na internetu. Vystříhněte ryby, nalepte na ně obrázky a na každou rybu připevněte kancelářskou sponku.
2. Rozmístěte rybky na podlahu stranou s obrázkem dolů. Děti by se měly střídat a „rybařit“, přičemž by s vaší pomocí měly pojmenovat obrázky na rybce. Poté si společně s dětmi obrázky prohlédněte, popište je a povídejte si o nich. Můžete i pojmenovat barvy.

²⁵ Sada nástrojů vzniklých v rámci programu *Education for Diversity – Program for adults working with and for children – Toolkit*, 2018, ISSA.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Sallinen a kol. (2011).

²⁸ Tamtéž.

3. Pokud děti slova znají, můžete jim říct, aby předměty do pytlíku uklidily podle pokynů: „Anna míč, Osian koně atd.“ Během této aktivity byste si o předmětech měli povídat, věnovat pozornost tomu, co děti zaujme, doplňovat jejich věty, opakovat slova a používat je v řeči. Když je opravujete, neříkejte jim „takhle to je špatně“, jen zopakujte slovo správně.

Posouzení pasivního jazyka

- Umí děti sledovat pokyny?

Posouzení aktivního jazyka

- Umí děti pojmenovat předmět?

3. Po hře si můžete zazpívat písničky nebo zarecitovat říkanky vztahující se k obrázkům. Můžete také použít písničky a říkanky z předchozích sezení.
4. Hru můžete zpestřit tím, že předměty schováte po místnosti a děti je budou hledat podle vašich indicií.

Posouzení aktivní řeči

- Dokáží děti pojmenovat obrázky?
- Umí zazpívat písničky nebo zarecitovat říkanky, které s obrázky souvisí?

Důležitá slova z rodin

Každý má slova, která jsou pro něj významná. Když příbuzné dětí požádáte, aby vám poslali slova, která označují něco důležitého v jejich životě, můžete dětem nejen budovat slovní zásobu, ale také jim umožnit nahlédnout do života jejich příbuzných. Zkoumání slov je pro děti úžasná aktivita, která je přiměje mluvit, když se ptají známých, aby jim řekli svá oblíbená slova. Slova mohou být v jakémkoli jazyce.

Aktivity pro děti:

Požádejte rodiny, aby vám řekly až 5 slov, která jsou pro ně důležitá, a napsaly je také v jazycích, kterými mluví jejich rodinní příslušníci. Nechte děti, aby ke každému z těchto slov nakreslily obrázek.

1. Vytvořte nástěnku se slovy a přiloženými obrázky, které děti nakreslí.
2. Děti mohou sestavovat tabulky (kolik slov je stejných nebo začíná stejným písmenem). Slova můžete používat a opakovat v rámci souvisejících tematických celků.

Tuto aktivitu lze provádět i se staršími dětmi na prvním stupni základní školy.

Části těla

Cílem této hry je naučit se slovíčka a začlenit je do slovní zásoby dětí. Děti se naučí nová slova a začnou používat slova, která už znají. Začnete s říkankami a písničkami o těle.

Pomůcky: středně velká panenka, kufřík nebo krabice a deka nebo polštářek pro panenku, náplasti (tolik, kolik je dětí ve skupině)

Postup:

1. Vyndejte panenku z kufříku nebo krabice a řekněte o ní dětem pár slov: jak se jmenuje, co má ráda, kde žije atd. Pak dětem řekněte, že panenka od nich potřebuje pomoc, protože se zranila. Panenka říká: „Au, au“ a šeptá vám, kde jí to bolí. Řeknete dětem, která část těla jí bolí, a děti postupně přicházejí a panence společně s vámi nalepují náplast. Pak můžete poraněnou část těla pusinkou uzdravit a při tom znovu říct, jak se jmenuje. Tento postup opakujte se všemi dětmi. Když všechny děti panence daly náplast, je šťastná a říká, že už jí nic nebolí.
2. Pokud se nesmí používat náplasti, můžete hru hrát tak, že se panenky zeptáte, kde jí bolí, a to místo jí pofoukáte. Další možností je nastříhat proužky gázy a přivázat je na tělo v místě, kde to bolí.

Posouzení pasivního jazyka

- Dokáží děti ukázat jednotlivé části těla, když slyší jejich název?

Posouzení aktivního jazyka

- Dokáží děti navrhnout, které části těla by mohly panenku bolet?

Mladší i starší děti

Já jsem²⁹

Tato aktivita rozvíjí dramatické herní dovednosti, vyjadřovací schopnosti, stanovování posloupnosti a paměťové dovednosti – a děti se při ní také dobře baví!

Materiály: pomůcky na jednu z níže uvedených ukázkových činností.

Slova, která můžete použít: oblékání, prostírání, příprava na spaní, večeře/oběd, příprava sendviče, vybarvování obrázku, obouvání, čištění zubů, venčení psa, hra na domácnost, hra na školu, jakákoli předstíraná činnost

Postup:

1. Vybírejte denní aktivity, které děti baví a jsou jim dobře známy. Nejlepší bývají jednoduché rutinní činnosti.
2. Řekněte dítěti: „Ukaž mi, jak...“
3. Nejdřív činnosti zahraje jedno dítě, které také popíše, co právě předvádí. Například při přípravě sendviče: vezmu si chléb, máslo atd.

Variace:

1. Požádejte dítě, aby popisovalo, co právě dělá jiné dítě.
2. Řekněte jednomu dítěti, aby druhému povědlo, co má dělat, když předstírá nějakou činnost. Například při usínání: polož si hlavu, zavři oči atd.

Posouzení aktivního jazyka

- Dokáží děti popsat, co dělají, když předvádějí denní činnost?

Posouzení pasivního jazyka

- Když jedno dítě předvádí, co mu druhé popisuje, rozumí předvádějící dítě, co má dělat?
- Dokáží děti popsat činnost ve „správném“ pořadí?

Co říká můj výraz?³⁰

Výraz obličej je jedním ze způsobů, jak ostatním dát něco najevo. Díky této aktivitě si mohou děti procvičit toto „společenské využití“ neverbální komunikace se zrcadlem. Čtení výrazu obličej ostatních je stejně důležité jako znalost toho, co může „říkat“ váš obličej

Materiály: zrcadlo, seznam výrazů obličej

Slova, která můžete použít: šťastný, smutný, statečný, rozrušený, naštvaný, vyděšený, překvapený, plachý, tvář, zrcadlo

Postup:

1. Požádejte děti, aby se posadily před dlouhé zrcadlo.
2. Vyzvěte všechny děti, aby se tvářily „radostně“. Každé dítě vidí svůj vlastní obličej a všechny verze „radostných“ obličejů ostatních dětí.
3. Řekněte jim, aby ukázaly jinou verzi „radostného“ obličej. Děti znovu vidí svůj obličej a obličej všech ostatních dětí.
4. Povzbudte je, aby dělaly různé „čitelné“ výrazy, například vyděšený, překvapený, rozrušený nebo smutný.

²⁹ Rockwell, R. a kol. (1999).

³⁰ Tamtéž.

Variace:

1. Děti se mohou spojit do dvojic a vzájemně si číst výrazy obličeje.
2. Nakreslete různé „čitelné“ obličeje vyjadřující různé pocity a emoce.
3. Pojmenujte nějakou událost nebo akci, například jízdu na horské dráze nebo narozeninovou oslavu, a požádejte děti, aby vytvořily „obličej“, který se k dané události hodí.
4. Vytvářejte protikladné obličeje, například veselý/smutný, rozrušený/znuděný nebo vyděšený/odvážný.

Posouzení aktivního jazyka

- Dokáží děti pojmenovat (označit) různé pocity, které vyjadřuje jejich obličej a obličeje ostatních?

Posouzení pasivního jazyka

- Rozumí děti významu různých „obličejových“ slov, jako je „šťastný, smutný nebo naštvaný“?
- Dokáží děti přiřadit označení k výrazu v obličejí, který vidí?

Farma zvířat³¹

Tato aktivita pomáhá dětem naučit se pojmenovat hospodářská zvířata v řečtině. Budou mít také možnost pojmenovat zvířata ve svém rodném jazyce.

Popis

Učitel dětem ukáže obrázky z internetu, které zobrazují různá hospodářská zvířata. Učitel zvíře pojmenuje a děti se učí říkat jejich názvy v řečtině. Učitel děti povzbuzuje, aby zvířata pojmenovaly ve svém jazyce. Děti pak s učitelem skládají různá hospodářská zvířata z papíru (pokud možno origami) nebo vyrábějí zvířata a masky zvířat z plastových desek a některé z nich vybarvují nebo si je natahují, pokud chtějí. Učitel jim také řekne, aby zvířata napodobovaly, vydávaly jejich zvuky, chodily jako ona apod.

Smyslové aktivity s vodou a malování prsty**„Špinavé“ materiály³²**

V programech pro předškolní děti jsou nezbytné tyto „špinavé“ materiály, tzn. materiály, se kterými se děti ušpiní, namočí apod. Většinu dětí lákají základní materiály, jako je voda, písek, hlína a bláto. Je pro ně radost si s nimi hrát.

Hra s vodou a jinými „špinavými“ materiály:

- na děti má relaxační a uklidňující účinky,
- umožňuje dětem tvořivě se vyjadřovat a pomáhá rozvíjet pozitivní pojetí sebe sama,
- rozvíjí dětskou řeč, obohacuje slovní zásobu a zlepšuje komunikační dovednosti,
- rozvíjí jemnou motoriku.

³¹ Tuto aktivitu vytvořili Stellakis N. a Spiliopoulouová G., Katedra pedagogických věd a předškolního vzdělávání Univerzity v Patrasu. Fotografie představuje práci dětí z přijímacího střediska.

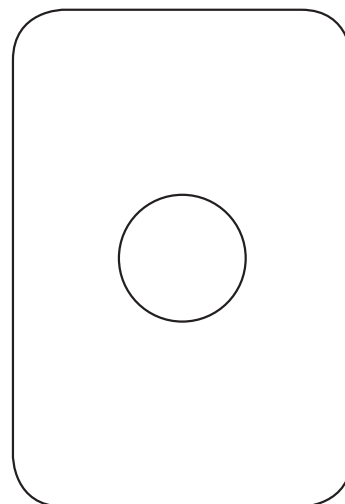
³² Materiály vypracované CIP Center for Interactive Pedagogy, členskou organizací ISSA ze Srbska.

Hry s vodou

Bez mýdla	S mýdlem
Děti mohou houbou nebo hadříkem utřít vodu rozlitou na stole.	Děti mohou houbou nebo žínkou umýt panenku a osušit ji ručníkem.
Nalévání vody do různých nádob a lahví s využitím trychtýře nebo bez něj.	Mohou panence vyprat oblečení; použijte dvě plastové nádoby – jednu na praní a druhou na máchání. Pověste prádlo na šňůru a připněte je kolíčky. Při této příležitosti se děti můžete zeptat, jak perou doma. Je u nich tepleji, schne tam prádlo rychleji?
Malování vodou pomocí štětců; vodu nalijte do misky nebo nádoby na barvu.	Nechte je umýt židle v místnosti.
Pomocí rozstřikovače mohou děti vytvářet „kresby“ vodou, např. stříkat na betonovou podlahu nebo zed.	Zahrajte si na „myčku aut“ a nechte je umýt nákladní auta, vagóny a auta.
Mohou sledovat předměty, které plavou na hladině nebo klesají ke dnu.	Nechte je vyrábět mýdlové bubliny. Použijte kelímek z polystyrenu nebo papíru a plastová brčka. Vložte brčko do kelímku a vyfoukněte!
Mohou pozorovat, jak voda mění barvy ponořených předmětů, jako jsou kameny, dřevo, beton nebo plátno.	Vyrobte mýdlové bubliny v plastových nádobách nebo různých typech šejkrů. Děti si rády hrají s mýdlovou vodou, zvláště když ji obarvíte.
Mohou naplnit několik lahví vodou a kápnout do nich trochu barvy. Pak mohou smíchat obarvenou vodu z různých lahví.	Recept na pevnější mýdlové bubliny: 3/4 hrnku prostředku na mytí nádobí; 1/4 hrnku glycerinu nebo cukru; 1 litr vody.
Mohou zjistit, co se děje, když se smísí olej a voda. Smíchejte v lahvi olej s vodou, přidejte různé barvy a protřepejte je. Co se stane?	
Co se stane s miskou ledu, když ji necháme v teplé místnosti?	
Naplňte lahve různých tvarů různým množstvím vody. Když budete lahvemi bouchat o sebe, budou vydávat různé zvuky.	

Dobrá zástěra je pro jakoukoli činnost se „špinavými“ materiály naprosto zásadní. Ať už zástěry vyrábějí pedagogové nebo rodiče, je třeba dodržovat následující pokyny.

- Zástěra nesmí propouštět vodu.
- Měla by být vyrobená tak, aby si ji dítě dokázalo obléct samo, bez pomoci.
- Měla by být vyrobená z odolných materiálů. Lze k tomu použít různé plastové materiály ve veselých barvách a také pytle na odpadky. Stačí uprostřed vyříznout otvor na hlavu.

Pomůcky na vodní hry by měly být vyrobeny z plastu, dřeva nebo hliníku. Samozřejmě by se nemělo používat sklo. Zde je několik návrhů:

- houbička
- hadry
- kartáče
- lahve různých velikostí
- odměrné nádoby
- rozprašovače (obvykle na praní)
- misky
- předměty, které budou plavat/klesnou ke dnu
- menší lodky
- plastová brčka
- plastové kelímky (od jogurtu)
- různé nádoby
- nádoby s pracím prostředkem
- plastové vany a dřezy na vodu
- velké lžíce
- naběračka
- kapátka
- větší kartáče
- zátky různých velikostí
- kbelíky
- šejkry
- malé smetáčky
- plastové lavory
- šňůra
- kolíčky

Malování prsty a další činnosti

Malování prsty je umělecké vyjádření. Je nezbytné soustředit se na volnost pohybu a na potěšení z toho, jak dítě prsty roztírá barvu přímo na papír. Výsledek této činnosti může být krásný a zajímavý, není to ale jejím hlavním účelem.

Pro děti uprchlíků je možnost hrát si a kreativně se projevovat velmi důležitá.

Malování prsty lze uspořádat ve třídě i na dvoře. Není nutné malovat zrovna na papír, děti mohou malovat přímo na stůl. Pokud je to potřeba, můžete stůl chránit kusem nepropustného materiálu nebo igelitu.

Děti by při malování prsty měly stát, aby se mohly volně pohybovat. Kromě prstů mohou děti používat i dlaně, klouby, ruce, dokonce i lokty. Materiály na malování prsty lze připravit předem nebo je vyrobit v rámci aktivity.

Užitečné recepty a nápady:

- 1 hrnek škrobu
- 1 hrnek studené vody
- 3 hrnky vroucí vody
- 1/2 hrnku strouhaného mýdla
- 1 lžice glycerinu (dodá barvě lesk; není nutné)
- barva: tempery nebo barvy na potraviny

V misce ve studené vodě rozmíchejte škrob a pomalu přidávejte vroucí vodu. Dobře promíchejte a vařte, dokud směs nezhoustne. Přidejte mýdlo a barvu.

Pokud nemáte škrob, můžete použít recept s moukou:

- 2 hrnky mouky
- 5 hrnků studené vody
- 1/4 hrnku soli
- barva

Do mouky postupně přilévajte studenou vodu. Rychle a rovnoměrně promíchejte a vařte na mírném plameni, dokud směs nezhoustne. Pokud se objeví hrudky, rozmixujte je.

Barvu lze přidávat do směsi, anebo použít nadrcené sušené tempery, přičemž prášek z temper dáme do slánky, aby si děti mohly posypat výkres, ruce nebo papír.

Další jednoduchý recept, který se hodí, zejména pokud plánujete malování prsty **přímo na stůl**:

Vylijte na stůl lahvičku s tekutým škrobem a poté na něj vysypte temperový prášek. Nechte děti kreslit na stůl. A nebojte se, stůl se snadno umyje.

Malování mýdlem je další činnost se „špinavým“ materiálem. Obvykle se provádí přímo na desce stolu.

Recept na malování mýdlem:

- 1 hrnek strouhaného mýdla
- 1/2 hrnku vody (pokud je potřeba více tekutiny, přidejte trochu více)

Pokud chcete, přidejte barvu. Směs šlehejte, dokud nezhoustne.

Zde je několik dalších materiálů, díky kterým si děti malování na stůl opravdu užijí a které jim poskytnou řadu příležitostí k rozvoji kreativity. Zkuste to s:

- a) pěnou na holení – naneste ji přímo na stůl. Má trochu jinou strukturu než barva a příjemně voní. Pokud chcete, přidejte barvu (temperový prášek);
- b) malováním pudinkem;
- c) škrobem a horkou vodou – skutečná zábava na stole nebo v krabici. Nechte děti, aby z této směsi vyráběly kuličky.

Tipy:

1. Vždy si ověřte, že si děti chtějí s těmito materiály hrát. Některé děti je nemají rády. Nenaléhejte na děti, pokud se jim do toho nechce.
2. Do tohoto typu aktivity zapojte menší počet dětí, aby se mohly volně pohybovat okolo stolu. Dostatek místa je tu velmi důležitý.
3. Ujistěte se, že na sobě všichni mají zástěru.
4. Ujistěte se, že všichni mají pořádně vyhrnuté rukávy.
5. Pokud se maluje na papír, zajistěte prostor, kde si děti svoje práce vysuší. Pokud nemáte provaz, na který byste jejich díla zavěsili, rozložte papíry na podlahu. Sušení trvá několik hodin.
6. Vždy mějte poblíž: kbelík s vodou, papírové ubrousky a prázdný kbelík, abyste si v případě potřeby mohli okamžitě umýt ruce.

„Smyslové krabičky“³³

Děti používají hmat ke zkoumání a vyhodnocování podnětů. Smyslová krabička s tajemstvím je poučným doplňkem koutku zaměřeného na gramotnost. Když totiž děti popisují, co cítí, rozšiřují si slovní zásobu. Smyslová krabička může obsahovat předměty z přírody; možností je nekonečně mnoho. Tato aktivita se zaměřuje na schopnost dětí vnímat, pozorovat a sdělovat svá pozorování. Popisují počet, strukturu, tvar a velikost.

Rozvíjejí svou schopnost rozlišovat po hmatu různé předměty a materiály:

- mouka
- krupice
- popcorn
- sůl
- kousky polystyrenu
- sušené listy
- roztrhané noviny
- kameny
- žaludy
- větve
- skořápky
- skořápky
- peří

Příprava:

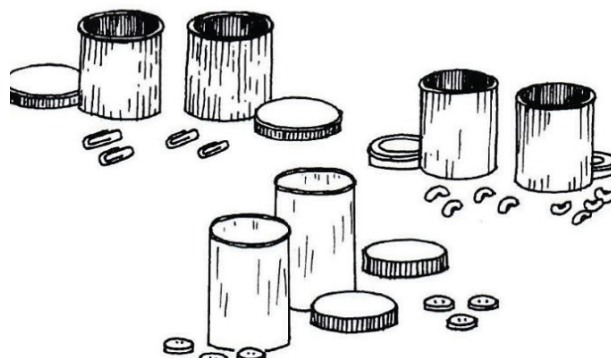
1. Do středně velké krabice vyřízněte otvor velikosti ruky.
2. Připravte si vždy dva exempláře těchto předmětů: kameny, peří, žaludy, větvičky, listy, mušle atd.

Činnost: Vložte jeden předmět do smyslové krabičky. Na stůl položte 2 až 5 předmětů, které dítě uvidí. Jeden z nich musí být stejný jako ten v krabičce. Řekněte dítěti, aby vložilo ruku do krabice a uhodlo, který z předmětů na stole je stejný jako ten v krabici. Povězte mu, aby si prohlédlo předměty na stole a popsalo předmět v krabici a použilo při tom slova, kterými se popisuje textura předmětů.

Rozšíření a obměny:

- Umístěte do krabičky 2–5 předmětů a před ni položte jen jeden. Řekněte dítěti, aby v tajemné krabičce našlo ten samý předmět.
- V malé skupině 2 až 3 dětí sáhne každé dítě do krabičky a popíše jeden z předmětů. Když se budou děti učit, jak popisovat věci kolem sebe, může se učitel ptát, jestli je předmět tvrdý nebo měkký, drsný nebo hladký, studený nebo teplý. Když na ně přijde řada, děti na základě popisu hádají, o jaký předmět se jedná. Podporujte používání popisného jazyka, aby si děti rozšířily slovní zásobu.

³³ Coughlin A.P., Hansen K.A., Heller D., Kaufmann R.K., Rothschild Stolberg J., Burk Walsh K.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old.* ISSA.

Hudební aktivity

Hudební nástroje³⁴

Zvukové plechovky

Materiály:

- knoflíky
- kancelářské sponky
- semena
- plastové nádoby s víčky (prázdné krabičky od filmů nebo dózičky od léků)

Příprava:

- Do každé ze dvou stejných nádob umístěte stejný počet stejně velkých knoflíků.
- Do každé ze dvou stejných nádob vložte stejný počet sponek stejné velikosti.
- Na všechny nádoby nasadte víčka.

Činnost: Rozdělte děti do skupin po třech a nechte je, aby si zatřásly každou ze 6 zvukových plechovek. Zeptejte se: „Znějí všechny stejně?“ Možná zjistí, že některé ano a některé ne. Pak je požádejte, aby se pokusily zjistit, které znějí podobně. Když děti přijdou na správnou dvojici, požádejte je, aby zvuk popsaly. Zeptejte se také, co podle nich tento zvuk vydává.

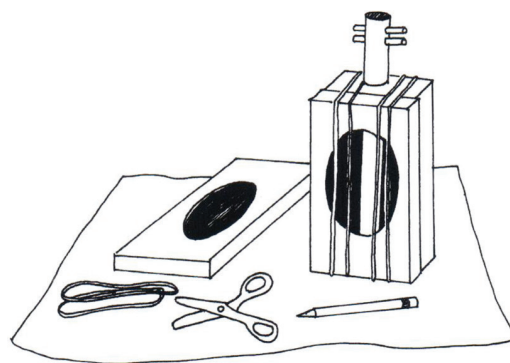
- Zvukovými plechovkami lze vytvářet rytmické vzorce nebo jimi třást v rytmu písničky.

Krabicové banjo³⁵

Malé děti jsou rození hudebníci. Mohou si vyrobit banjo z krabice a gumiček a hned si na ně zahrát. Výroba nástrojů a hra na ně podporuje základní chápání vibrací a výšky tónu. Učitel rozvíjí kritické myšlení tím, že děti vyzve, aby si všímaly vyšších a nižších tónů. Kladením otázek, rozhovorem a porovnáváním zvuků děti zjistí, že kratší gumičky vydávají vyšší tón, zatímco delší gumičky vydávají tón nižší.

Materiály:

- krabice na boty s víkem
- kartonová trubka – nepovinné
- velké gumičky
- hůlky nebo tužky – nepovinné
- nůžky

Příprava:

1. Vyroberte s rodiči pro třídu krabicové banjo. Nůžkami vystříhnete oválný otvor uprostřed víka.
2. Nasadte na krabici víko a přes vystřižený otvor natáhněte gumičky. Gumičky by měly být od sebe vzdálené asi tři centimetry.
3. Pokud chcete, můžete přidat dlouhou kartonovou trubku a tužky nebo tyčinky.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

Činnost: Rozdělte děti do malých skupiny a nechte všechny děti ve skupině, aby si banjo prohlédly. Mohou při tom jemně brnkat na gumičky natažené přes otvor. Zeptejte se dětí, čeho si při hře na banjo všimly: vydávají všechny gumičky stejný zvuk? Dokáží z toho vyvodit nějaký závěr? Jak lze zvuk změnit?

Rozšíření a obměny:

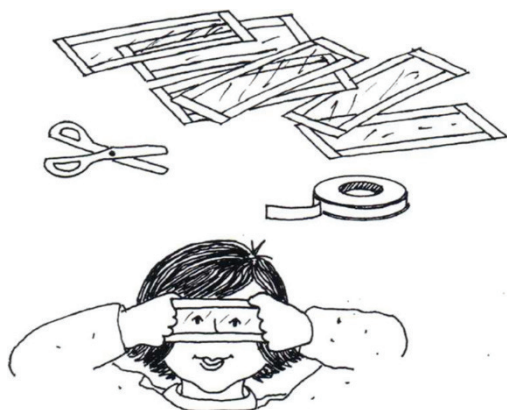
- Požádejte každé dítě, aby společně s partnerem našlo tóny, které na jejich krabicovém banju znějí stejně a které úplně jinak.
- Stanovte dětem různé rytmy, které mají dodržovat. Například brnk – brnk – nic – brnk – brnk – nic. Naznačte, že rytmy jsou zvukové vzorce, a nechte děti, aby vymyslely vlastní vzorce a zahrály si je navzájem.
- Zaspívejte si píseň a doprovodte ji na banjo.

Umělecké aktivity

Průhledné proužky³⁶

Tato povinnost u dětí podporuje kreativitu a vyvolává příjemné pocity.

1. Posbírejte červené, modré a žluté proužky z celofánu nebo acetátu. Od každé barvy si připravte 2 proužky o rozměrech 12 x 5 cm.
2. Pokud používáte acetátové proužky, zalepte ostré okraje lepicí páskou.

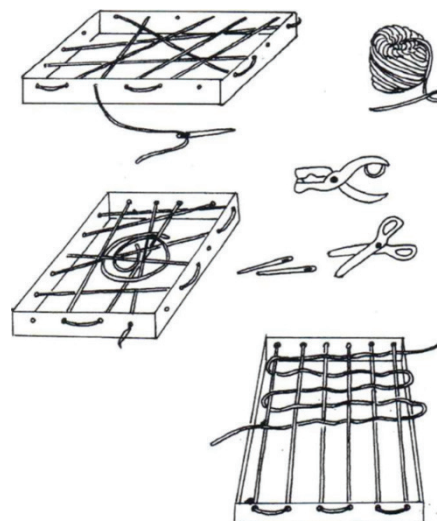
Činnost: Rozdělte děti do skupin po čtyřech. Každému dítěti dejte barevný proužek. Nejprve je nechte, aby si barevné proužky prohlédly, podržely je proti světlu, aby viděly, že jsou průhledné. Každé dítě pak řekne něco, co má stejnou barvu jako jeho proužek – například můj proužek je modrý a modrá je i voda nebo obloha. Děti by se měly vystřídat.

Vytvořte dvojice dětí s proužky rozdílných barev. Každé dítě ve dvojici se podívá skrz dva různé proužky najednou. Zjistí pak, jaké nové barvy vznikly. Učitel pak každé dvojici dá ještě jeden proužek a ujistí se, že každá dvojice má sadu červené, modré a žluté barvy. Nechte děti, aby proužky prozkoumaly a vyměňovaly si je. Jakmile učitel uvidí, že už děti proužky

tolik nezajímají, svolá děti dohromady. A pak nechá dvojice, aby popsaly, jaké barvy vznikly kombinací proužků, a pojmenovaly něco, co má právě tuto barvu.

Rozšíření a obměny:

- Nechte děti rozstříhat kousky celofánu nebo acetátu a vytvořit vlastní barevné kombinace. Z poslepovaných acetátových dílků mohou vytvořit vitráž.
- Podpořte děti v tom, aby vyjádřily svoje emocionální a pociťové reakce na barvy, například „žlutá je barva slunce a já se díky ní cítím šťastný. Modrá je barva oceánu a já mám ráda vlny v oceánu. Oranžová je barva ohně a je mi z ní horko“.

³⁶ Převzato z Coughlin et al.: Krok za krokem: Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old. ISSA.

Tkalcovská krabice³⁷

Materiály:

- víko krabice (nejlépe kartonové)
- děrovačka
- různé barevné příze
- plastové jehly
- nůžky

Příprava:

Abyste připravili víko na tkaní, vyražte po celém jeho okraji otvory vzdálené od sebe přibližně 1–2 cm.

Činnost: Rozdělte děti do skupin po dvou, třech a ukažte jim, jak provléknout konec příze otvorem a pevně ho zavázat (uzel udělejte na vnitřní straně víka krabice). Provlékněte přízi jehlou a nechte děti, aby ji provlékaly přes celé víko a vracely se do jiných otvorů. Tak vytvoří různé vzory. Ukažte dětem, že druhá barva dodá utkanému dílu další vzorce a barvy. Třetí barevnou přízi můžete přidat doprostřed a prsty ji vplest mezi ostatní. Nechte děti, aby si vytvořily vlastní vzory.

Pro dokonalejší umělecký projev lze do tkaní zakomponovat korálky a peří.

Děti tkaní zpravidla dost zajímá. ***Povzbudte je, aby se svých příbuzných zeptaly na tradice v jejich rodině a zemi. Zabývají se lidé v jejich zemích tkaním? Jaké barvy používají? Jaké vzory? Požádejte rodiče a další lidi ve středisku, aby předvedli, co umí, a vyprávěli o tkalcovství ve své zemi.***

Stínové loutky a stínová hra³⁸

Na stínové divadlo potřebujete jen bílou látku zavěšenou na šňůře a jeden až dva zdroje světla (případně LED žárovky) – a improvizované stínové divadlo je hotové! Představitosti se meze nekladou!

Vytvořte si vlastní postavy: z kartonu, papíru, vlny, zbytků látek a recyklovaných materiálů. Měly by připomínat existující předměty, zvířata nebo lidi anebo si můžete vytvořit vymyšlené postavíčky.

Použijte tyčku nebo větev a postavíčku k ní přilepte.

Materiály:

- plátno (bílě)
- šňůra
- LED žárovky
- karton
- vlna
- zbytky
- obalové materiály
- větve
- lepidlo na dřevo
- nůžky

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Zdroj: karty na kreativní aktivity, které společně vypracovaly organizace Kinderkunst Zentrum Berlin, UNICEF a ISSA v roce 2016/17.

Tipy

Užijte si následující hru a zároveň si zlepšete své jazykové dovednosti. Vyprávějte příběhy verbálně, ale i neverbálně.

Motivujte děti, aby ve stínovém divadle používaly různé další předměty denní potřeby, například vařečku, metličku a hrnce. Vyprávějte jim, jak se z vařečky najednou stane obrovská příšera! Ostatní děti, které sedí před „stínovým divadlem“, by se měly pokusit uhodnout, které předměty se skrývají za plátnem. Můžete také požádat děti a rodiny, aby vytvořily postavy z příběhů, pohádek a mytologie svých zemí.

II. Příprava a podpora učitelů mateřských škol

Práce učitele v mateřské škole v uprchlickém táboře může být náročná a stresující, a proto je možné, že bude složité učitele zaměstnat a udržet.

V roce 2011 vypracovaly organizace ISSA a DECET (Diversity in Early Care and Education Training network) dokument *Diverzita a sociální inkluze: Zkoumání kompetencí pro odbornou praxi v oblasti předškolního vzdělávání a péče*. Lidé z praxe z různých zemí navrhli soubor obecných kompetencí, které by si jednotliví učitelé mateřských škol měli osvojit, aby byli schopni efektivněji pracovat ve velmi složitých, nepředvídatelných a rozmanitých podmínkách, které jsou typické pro náš dnešní svět. Tímto dokumentem se můžeme řídit, když budeme uvažovat o přípravě školení a dalšího profesního rozvoje.³⁹

Proto je tak důležité, aby byli učitelé dobře vybíráni, školeni a podporováni. Podle UNHCR by se tvůrci politik měli pro úspěšný přístup k této problematice zaměřit na následující klíčové prvky:

1. správné vyhodnocení toho, co od učitelů potřebujeme, a co potřebují učitelé;
2. stanovení jasných zásad pro nábor, včetně standardů, které musí učitelé splňovat;
3. školení a průběžná odborná podpora;
4. motivace – různé způsoby, jak učitele motivovat, aby v profesi zůstali.

V mnoha zemích bohužel není výběr učitelů prioritou, což může mít nežádoucí dopady na děti i učitele.

Tato kapitola se zaměřuje na vyhodnocení potřeb učitele, jejich vzdělávání a průběžný profesní rozvoj. Vyzýváme tvůrce politik, aby se zamysleli nad ostatními výše uvedenými body.

Vyhodnocení potřeb

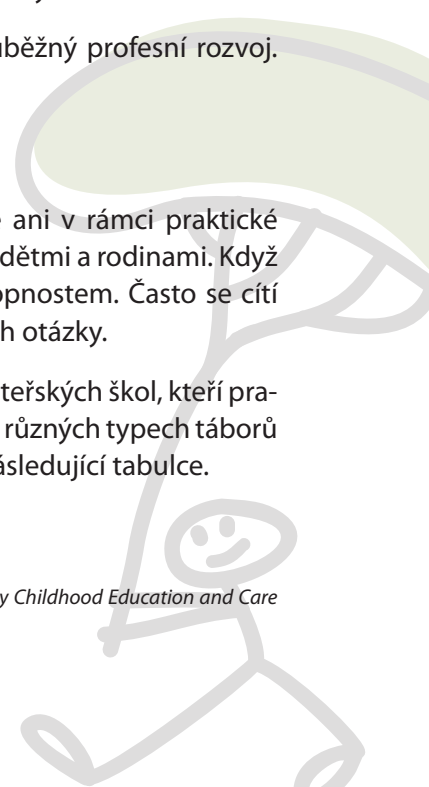
Učitelé v mateřských školách nejsou během počátečního vzdělávání, a dokonce ani v rámci praktické odborné přípravy dostatečně připravováni na práci s rozmanitostí a se zranitelnými dětmi a rodinami. Když se v takové situaci ocitnou, cítí úzkost, strach a nedůvěřují dostatečně svým schopnostem. Často se cítí opuštěni a osamělí, jako by jim nikdo neposkytoval podporu a neodpovídal na jejich otázky.

V rámci tohoto projektu jsme provedli průzkum mezi přibližně dvacátkou učitelů mateřských škol, kteří pracují s dětmi uprchlíků v táborech na pevnině a na ostrovech v Egejském moři (nebo v různých typech táborů včetně přijímacích a identifikačních středisek). Výsledky si můžete prohlédnout v následující tabulce.

Na otázku týkající se základních kompetencí a předpokladů pro kvalitní praxi a profesní zapojení uvedli odborníci z různých zemí následující:

- akceptovat rozmanitost ve společnosti a respektovat jiné způsoby života,
- nikoho nesoudit,
- být otevřený,
- mít empatii a porozumění,
- flexibilita a přizpůsobivost,
- být citlivý (vnímat potřeby dětí a rodičů) a citlivě reagovat (jednat na základě tohoto vědomí),
- podporovat pocit sounáležitosti,
- nadšení: angažovanost a motivace,
- kreativita při hledání alternativních řešení a přístupů,
- projevovat vřelost a lásku.

³⁹ Kompletní verzi publikace *Diversity and Social Inclusion: Exploring Competencies for Professional Practice for Early Childhood Education and Care* najdete na http://www.issa.nl/sites/default/files/Diversity-and-Social-Inclusion_0.pdf

Lepší znalost struktur, ve kterých pracují

- Pochopení fungování a postavení přijímacího a identifikačního střediska a příležitostí a možností, jak v něm vytvořit prostředí přátelštější k dětem.
- Otázky týkající se bezpečnosti a ochrany dětí.

Lepší znalost situace dětí a rodin

- Informace o kulturním zázemí rodin.
- Specifičnost různých kultur a náboženství ve vztahu k výchově dětí.
- Témata, kterým by se učitelé měli vyhnout nebo ke kterým by měli přistupovat se zvláštní opatrností kvůli kulturním rozdílům.
- Jak začlenit první jazyk dětí z různých zemí.

Psychosociální podpora dětí, rodin a učitelů

- Lepší znalost stavu dětí a rodin – jak poznat děti, které jsou traumatizované, a přijetí nutných opatření.
- Různé způsoby, jak pro děti a rodiny vytvořit aktivity, které zmírní jejich stres a pomohou jim překonat problémy.
- Jak v prostředí, které je pro děti velmi nepříznivé, vytvořit podporující prostředí v mateřské škole.
- Podpora učitelů při zvládnání stresu a obtížných pracovních podmínek.

Praktické činnosti

- Zvládnání konfliktů a řešení problémů ve třídě.
- Aktivity podporující interakci a komunikaci s dětmi a rodiči a užívání různých jazyků: řečtiny, angličtiny a arabštiny.
- Flexibilita při dodržování programu mateřské školy.
- Zavádění vzdělávacích materiálů relevantních pro děti uprchlíků a aktivit, které jim budou dávat smysl.
- Více zábavných a relaxačních aktivit.

Vzájemná podpora

- Vytvoření platformy pro vzájemnou podporu.
- Vytvoření prostoru pro výměnu nápadů a vzájemné učení.
- Přístup k příkladům dobré praxe z různých zemí – přístup k inovativním programům a originálním nápadům, které již byly úspěšně aplikovány.

V této příručce a v navrhovaných aktivitách v oblasti vzdělávání a dalšího profesního rozvoje jsme se snažili reagovat na vyjádřené potřeby.

Školení

Doba trvání a počet účastníků

Úvodní školení učitelů mateřských škol by mělo trvat dva a půl dne, nejlépe tři dny. Účastníků by mělo být maximálně třicet.

Přístup v rámci školení

Školení by mělo být vyváženou kombinací teoretického výkladu a praktických činností. Během interaktivních sezení se účastníci musí věnovat vzájemnému učení, kritickému myšlení a reflexi a pracují ve dvojicích, v malých i velkých skupinách. Musí mít také možnost účastnit se různých typů aktivit, které mohou později využít při své práci s dětmi.

Kromě toho by se účastníci měli během školení věnovat sebereflexi a analyzovat svoje hodnoty, přesvědčení, očekávání a postoje k dětem uprchlíků a jejich rodinám. Školení by mělo představovat bezpečný prostor, kde mohou učitelé mateřských škol svobodně vyjádřit svoje pocity a potřeby a upevnit svou duševní pohodu.

Školení, které doporučujeme, vychází z odborných znalostí a zkušeností organizace ISSA a partnerů v oblasti práce se zranitelnými dětmi, včetně dětí uprchlíků, a z různých zdrojů vytvořených UNICEF, ISSA a německými a řeckými partnery v oblasti předškolní výchovy.

Cíle školení:

1. Pomoci učitelům mateřských škol, aby dětem uprchlíků v mateřských školách poskytovali aktivity a podněty, které podporují jejich duševní pohodu, rozvoj a učení.
2. Zvýšit mezi učiteli mateřských škol povědomí o tom, že předškolní děti uprchlíků potřebují přívětivé a podporující prostředí, které může zmírnit účinky toxického stresu a potenciálně traumatických zkušeností.
3. Posilovat u učitelů mateřských škol empatii a kulturní citlivost.
4. Poskytnout učitelům mateřských škol základní znalosti a dovednosti týkající se psychosociální podpory.
5. Poskytnout lidem z praxe znalosti a základní dovednosti pro práci s dětmi, které nemluví vyučovacím jazykem.

Očekávané výsledky:

Po absolvování školení získají učitelé mateřských škol dovednosti a znalosti, které jim umožní:

1. lépe porozumět potřebám předškolních dětí uprchlíků a jejich rodin;
2. zlepšit jejich práci s předškolními dětmi tak, že jim poskytnou podnětné a obohacující příležitosti ke vzdělání v příjemném, bezpečném a uklidňujícím prostředí, které je vůči dětem přátelské;
3. vytvářet vývojově vyvážené denní a týdenní plány činností s cílem podpořit pokrok a rozvoj dítěte;
4. poskytovat základní psychosociální podporu dětem a rodinám;
5. poskytnout dětem příležitost osvojit si nový jazyk (řečtinu) a zároveň podpořit rodiny, aby si zachovaly svůj mateřský jazyk;
6. posílit postavení dětí, zvýšit jejich odolnost a sebevědomí.

Návrh programu

Školení pro učitele mateřských škol

DEN 1 Zaměřený na PROČ	
Sezení 1 (90 min)	<p>Úvod</p> <ul style="list-style-type: none"> – Představení programu (cíle a úkoly) – Zásady a hodnoty navrhovaného přístupu – Cíle školení a očekávané výsledky <p>Vzájemné poznávání</p> <ul style="list-style-type: none"> – Představení účastníků a sdílení očekávání / včetně Příběhu mého jména a vytvoření knih a nástěnných plakátů se jmény – Zavedení partnerského systému
Sezení 2 (90 min)	<p>Vytváření přívětivého a inkluzivního prostředí</p> <p>Vytváření pocitu komunity</p> <p>Význam interakcí mezi dětmi a dospělými</p>
Sezení 3 (90 min)	Poskytování psychosociální podpory dětem a rodinám
Sezení 4 (90 min)	<p>Hra</p> <ul style="list-style-type: none"> – Význam hry – Učení hrou – Uzdravování pomocí hry
DEN 2 Zaměřený na CO a JAK	
Sezení 1 (90 min)	Práce s dětmi a rodinami, které nemluví řecky
Sezení 2 (90 perc)	Využití umění a kreativity k podpoře učení nového jazyka a komplexního rozvoje
Sezení 3 (90 min)	Využití umění a tvořivosti k posílení identity, sebedůvěry a sebeúcty u dětí
Sezení 4 (90 min)	<p>Význam srozumitelnosti, rutiny a plánování</p> <p>Sezení v kruhu</p> <p>Vedení skupiny</p>

DEN 3**Zaměřený na VÝZVY a možná ŘEŠENÍ**

Sezení 1 (100 min)	<p>Specifické problémy a situace dětí uprchlíků a migrantů a jejich rodin, např.</p> <ul style="list-style-type: none"> – jazykové bariéry – zvládání stresu u dětí a rodin – kulturní očekávání spojená s předškolním vzděláváním – ztráta motivace a strach z odloučení – jak motivovat rodiče, aby děti zařadili do mateřské školy – aktivní řešení stigmatizace a diskriminace
Sezení 2 (90 min)	<ul style="list-style-type: none"> – Zapojení a podpora rodin – Komunikace s rodiči – Aktivity na zapojení rodičů
Sezení 3 (60 min)	<p>Závěrečné sezení</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kruh obav / prevence vyhoření u učitelů – Plánování dalších kroků – Hodnocení školení

Kontinuální profesní rozvoj a podpora

- a) Vytvoření **znalostního centra** na **webových stránkách Ministerstva školství a náboženských záležitostí, kde jsou materiály pro učitele mateřských škol v řečtině a dalších relevantních jazycích** – mělo by zahrnovat materiály v řečtině ve formátu pro tisk, knihy, příklady dobré praxe z různých zemí, odkazy na různé webové stránky atd.

Užitečné webové stránky s různými materiály (včetně různých jazykových mutací, včetně arabštiny, perštiny, darí atd.)

- **ISSA** – Znalostní centrum – <https://www.issa.nl/knowledge-hub>
- **Refugee Trauma Initiative** – <https://www.refugeetrauma.org/resources-1>
- **EADAP** – <https://www.eadap.gr/el/αρχική-σελίδα/>
- **Raising children Australia** – <https://raisingchildren.net.au/> a zdroje pro rodičovství v různých jazycích – <https://raisingchildren.net.au/for-professionals/other-languages>
- **Moving Minds** – <https://movingmindsalliance.org/>

b) Podpora mentoringu

Z výzkumů je dobře známo, že jen školení nestačí, aby v praxi učitele došlo k udržitelné změně. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků a geografickému rozmístění táborů je téměř nemožné poskytovat mentoring tváří v tvář. Měly by však být organizovány online schůzky se školiteli nebo určenými mentory. Můžete organizovat individuální nebo skupinové schůzky a využít různé online platformy (Zoom, GoToMeeting atd.). Volat můžete také přes Skype.

c) Průběžná partnerská podpora / podpora kolegů

Pedagogové se naučí více, když se mohou vzájemně poradit, požádat o nápady a o pomoc. Spolupráce pedagogů v týmech je považována za způsob, jak zlepšit výuku. Nikdy není dobré, když se cítíme osamělí, zvláště když čelíme novým výzvám nebo zkusíme něco nového. Podpora od ostatních může

vést k novým nápadům, může učitelé dodat motivaci, energii a odhodlání. Pomáhá zmírňovat stres, pocity izolace a zoufalství. Díky sdílení individuálních zkušeností, znalostí, postupů a profesních hodnot s ostatními mohou pedagogové získat větší sebedůvěru při práci. Když se ptáte ostatních na jejich názory, pohledy a zkušenosti – a aktivně nasloucháte jejich připomínkám – nejenže se učíte, ale pedagogové se sbližují jako komunita, která spolupracuje, aby co nejlépe podpořila rozvoj a učení dětí, s nimiž pracují.⁴⁰

Užitečné může být i **vytvoření systému kolegiální podpory / partnerské podpory**. Během školení se mohou vytvořit dvojice učitelů, kteří pracují v podobných podmínkách a s podobnými skupinami. Učitelé se mohou navzájem podporovat prostřednictvím Skype nebo telefonních hovorů, Facebooku nebo skupin na WhatsApp. Vzniknou tak silné týmy učitelů, kteří budou i nadále spolupracovat a společně se učit právě prostřednictvím spolupráce. Zároveň se tím u učitelů sníží riziko vyhoření.

d) Tvorba vědomostí

Je třeba vytvořit různé materiály s návody a nápady, které učitelé při práci pomohou a inspirují ho. Materiály mohou vytvářet učitelé a další odborníci. Nejdůležitější je dát odborníkům v této oblasti různé možnosti, které jim pomohou obohatit jejich práci a přispět k duševní pohodě dětí.

Závěrečné poznámky

Během dokončování této příručky došlo k mnoha nepříjemným událostem: počet dětí uprchlíků přicházejících do Řecka, Španělska, na Maltu, do Itálie a na Kypr se v roce 2019 zvýšil o 7 %⁴¹; tábory na ostrovech zůstávaly přeplněné a mateřské školy se zavřely. Pandemie COVID-19 ještě ztížila životní podmínky rodin uprchlíků a jejich malých dětí, které se ocitly v izolaci, stresu a ochromené starostmi a smutkem. Na začátku března byly v celém Řecku zastaveny skupinové aktivity, včetně vzdělávacích a sociálních projektů, a v průběhu měsíce se omezení stále stupňovala. Všechny nevládní organizace, které v táborech neposkytovaly základní služby, jako jsou potraviny nebo zdravotnické potřeby, musely náhle zastavit činnost a mnoho jejich mezinárodních dobrovolníků se vrátilo domů.⁴²

Doufáme, že tato příručka bude pomáhat při práci s dětmi uprchlíků a jejich rodinami v táborech a mateřských školách a v každém dostupném prostoru tím, že poskytne učitelům mateřských škol a členům nevládních organizací inspiraci a nové nápady a zdůrazní, jak důležitá je jejich práce. Je naší povinností podporovat zranitelné děti a ani náročné okolnosti by nám v tom neměly zabránit. Musíme využít svou představitelost a všechny nástroje, které máme k dispozici, abychom děti oslovili a dali jim příležitost hrát si a učit se.

Chceme vyjádřit uznání všem učitelům a ředitelům mateřských škol, koordinátorům a dalším dospělým, kteří se starají o děti a jejich duševní pohodu, za vše, co dělají, aby vytvořili bezpečné, podnětné a podporující podmínky, ve kterých se každé dítě bude moct rozvíjet a prospívat.

⁴⁰ ROADS TO QUALITY I Strengthening Professionalism in Early Childhood Education and Care Systems, s. 14.

⁴¹ <https://www.unicef.org/eca/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>

⁴² https://static1.squarespace.com/static/577646af893fc0b5001fbf21/t/5ef0bb675598594c56fcad77/1592835023114/2020-06_RTI_COVID19_REFUGEEESGR.pdf

Odkazy

Center on the Developing Child, Harvard University. *Toxic Stress*.

- <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/>

Center on the Developing Child, Harvard University. *Resilience*.

- <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/resilience/>

Coughlin A.P., K.A. Hansen, D. Heller, R.K. Kaufmann, J. Rothschild Stolberg, a K. Burk Walsh: Step by Step: *A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old*. ISSA.

Child-Centered Democratic Classroom (2019). Publikace vznikla s podporou nadace Open Society Foundations a distribuovala ji organizace International Step by Step Association (ISSA).

Dow, C. (2010). *Young children and movement: the power of creative dance*. Young Children. National Association of Education for Young Children.

- <https://www.naeyc.org/tyc/files/tyc/file/V6N1/Dow2010.pdf>

Diaz, J.O. Prewitt a A. Dayal (2008). *A Sense of Place: A Model for Community-Based Psychosocial Support Programs*. The Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies. Vol. 2008-1.

- https://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/2008-1/prewitt_diaz.htm

Fagerholm, K., R. Verheul (2016). *Safety and Fundamental Rights at Stake for Children on the Move: Call for the EU and European countries to implement a child rights perspective in the reception of migrating children*. ENOC Taskforce Children on the move.

- <https://www.dekinderombudsman.nl/system/files/inline/2016KOM.00%20Safetyandfundamentalrightsatstakeforchildrenonthemove%20%282%29.pdf>

ISSA/DECET (2011). *Diversity and Social Inclusion: Exploring Competences for Professional Practice for Early Childhood Education and Care*.

- http://www.issa.nl/sites/default/files/Diversity-and-Social-Inclusion_0.pdf

Park, M., C. Katsiaficas (2019). *Mitigating the Effects of Trauma among Young Children of Immigrants and Refugees: The Role of Early Childhood Programs*. Washington, D.C.: Migration Policy Institute.

- <https://www.migrationpolicy.org/research/mitigating-effects-trauma-youngchildren-immigrants-refugees>.

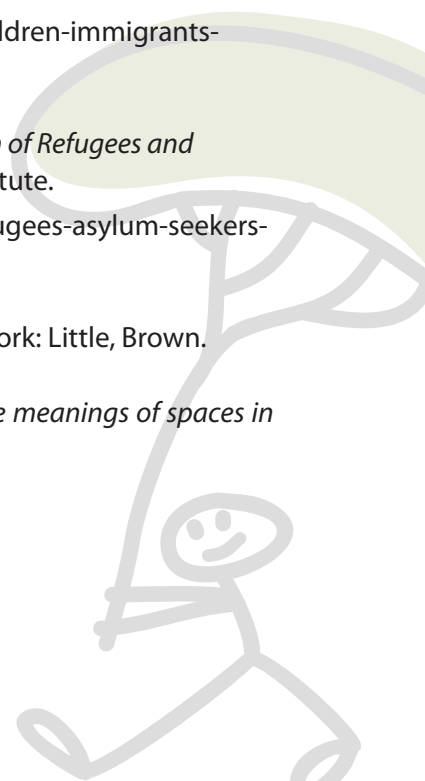
Park, M., C. Katsiaficas a M. McHugh (2018). *Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America*. Washington, D.C.: Migration Policy Institute.

- <https://www.migrationpolicy.org/research/responding-ecec-needs-childrenrefugees-asylum-seekers-europe-north-america>

Ratey, J. (2008). *SPARK: The revolutionary new science of exercise and the brain*. New York: Little, Brown.

Refugee Trauma Initiative (2020). *The Impact of COVID-19 on Refugees in Greece. The meanings of spaces in ECEC centres: a literature review*, EDUCAS project, 2019.

- <https://www.issa.nl/content/meanings-spaces-ecec-centres-literature-review>

Tankersley, D., S. Brajkovic, S. Handzar, R. Rimkiene, R. Sabaliauskiene, Z. Trikić, a T. Vonta (2010). *Putting knowledge into practice: A guidebook for educators on ISSA's Principles of Quality Pedagogy*. Nizozemsko: International Step by Step Association.

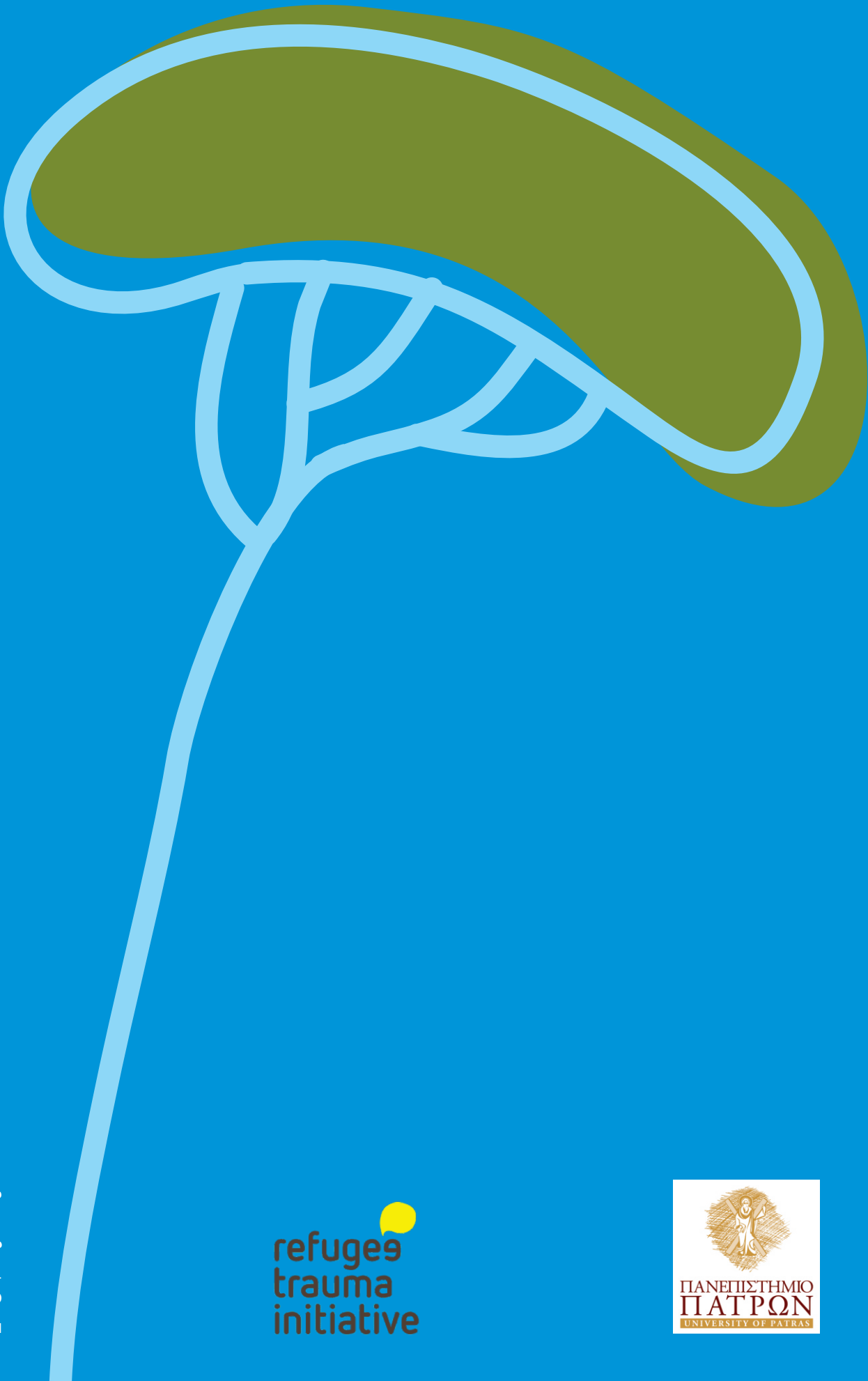
Tankersley, D., M. Ionescu (Coordinator) (2015). *Roads to Quality. Strengthening Professionalism in Early Childhood Education and Care Systems*. Nizozemsko: International Step by Step Association.

- https://www.issa.nl/sites/default/files/pdf/Publications/quality/ISSA-Roads_to_Quality.pdf

Trikić, Z., M. Ionescu (Ed.) (2012). *Building Opportunities in Early Childhood from the Start, the Teachers' Guide to Good Practices in Inclusive Early Childhood Services*, Roma Education Fund.

- <http://ftp.issa.nl/sites/default/files/AGS%20Good%20Practice%20Guide.pdf>

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

refugees
trauma
initiative

